

ŘÁDKY PRO VÁS

kulturně-osvětový věstník prostějovský

ročník 2023

číslo 3

PRO

OBSAH

<i>Kristina Veselá: Úvodník</i>	3
---------------------------------------	---

Téma

<i>Pavel Marek: Kontroverzní Karel Dostál-Lutinov?</i>	4
<i>Petr Sokol: Karel Dostál-Lutinov – zakladatel katolického politického tábora v Prostějově</i>	14

Osobnosti

<i>Lubomír Novotný: Muž z domu „U Černého medvěda“. Neznámý prostějovský rodák František Doležel (1900–1972)</i>	22
<i>Tomáš Cydlík: Alois Doležel – umělec známý i neznámý, přezíraný i oceňovaný</i>	27

Památky

<i>Karel Kavička: Poklad v jednom z nejstarších kostelů na Prostějovsku</i>	32
<i>Terezie Moudrá: Prostějovské dílo první profesorky kreslení</i>	39

Rozhovor

<i>Lenka Sehnalová: Životy Pavla Navrátila</i>	41
--	----

Obrazem

<i>Lenka Sehnalová, Bob Pacholík: Sochy a města II.</i>	46
---	----

Prostějovská archeologie aktuálně

<i>Pavel Fojtík: Prostějovská archeologie aktuálně. Raně středověké pohřebiště v Dětkovicích</i>	49
--	----

Historie regionu

<i>Martin Mokroš: Střípky z historie prostějovského Leteckého učiliště</i>	52
<i>Michaela Kokojanová: Pozapomenuté štěstí?</i>	57

Výročí osobností Prostějovska

<i>Jan Jankůj: Dr. Jan Černý – první moravský zemský prezident</i>	60
--	----

Úhel pohledu

<i>Václav Hruška: Má setkání s Jiřím Wolkerem</i>	64
<i>Jiří Peňás: Jiříček, můj prostějovský hrdina</i>	65

Povídka pro vás

<i>Jana Hrušková: Kovářka a Hlázek</i>	67
--	----

V minulém čísle nebyly v článku PhDr. Marie Dokoupilové o MUDr. Robertu Heiligovi řádně uvedeny zdroje fotografií použitých v textu. Všechny laskavě poskytl Literaturhaus Wien/Österreichische Exilbibliothek. Za opomenutí se omlouváme.

Hanák je hlavně pomalé a shánčlivé

Kristina Veselá

Milí čtenáři, zaznamenali jste, zejména vy Prostějováci-Hanáci, že když je v literatuře či filmu zapotřebí vytvořit komickou figuru, nezřídka se sáhne po spolehlivém prostředku – hanáckém nářečí? Vzpomeňme například film Dovolená s Andělem, kde ze všech vzorných pracovníků z celé socialistické republiky nejpřítroubleji působí právě „Jozefek Babica z Prostějova“. Nebo v krásném filmu Láska jako trám postava představovaná Josefem Bechem zabeďněně provokuje svého šva-

gra, který na něj zpřímá hledí, nezapomenutelným „ale do očí besmně to neřekl, to te be sis nedovolil!“... A připomeňme i slova Pavla Eisnera z jeho knihy o českém jazyce Chrám i tvrz: „... přisuzujeme nářečím – obzvláště některým, např. hanáctině – jakousi imanentní vim comicam, vrozenou humornost téměř nezávislou na obsahu hovoru nebo textu.“

Tak to někdy vypadá, že Hanák bývá zbytkem naší vlasti ztotožňován se specifičností svého nářečí a viděn trošičku jako trouba. Kévavě pomalé, blahobytně ovelebené za pecó, s obzorem zôzeným enem na to svoje pole a abe na něm hodně měl...

Náš časopis chce přispívat důkazním materiálem k dosvědčení, že tomu tak není. I v tomto čísle se dočtete o inspirativních, otevřených a odvážných osobnostech, které tvoří součást historie našeho města, a o výrazných kulturních stopách, kterými naše město a naše Haná přispívají k velikosti a kráse našeho národa.

Proto k tvrzení v nadpisu tohoto úvodníku doplňuju silně relativizující „pré“ a přeju vám povznášející počtení!

Redakce PRO: Oldřich Václavík, Kristina Veselá, Marek Moudrý, Lenka Sehnalová a Jan Jankůj... pod dohledem Karla Vojáčka (foto: redakce)

Mgr. Kristina Veselá
(1979, Prostějov)

Vystudovala bohemistiku na Filozofické fakultě UP v Olomouci, v letech 2006–2012 působila na Arcibiskupství pražském jako šéfredaktorka diecézního periodika, nyní je knižní redaktorkou, zaměřuje se na křesťanskou literaturu.

Kontroverzní Karel Dostál-Lutinov?

Pavel Marek

Pár slov na úvod

V letošním roce 29. listopadu uplynulo sto let od smrti faráře Karla Dostála-Lutinova. Je to dost dlouhá doba k tomu, aby povědomí o jeho životě a díle, o významu a o přínosu české společnosti včetně města Prostějova zmizelo z lidské paměti. Tím více, že svět ve 20. století prošel v krátkém rozmezí tak turbulentním vývojem, jako snad nikdy v dosavadních dějinách, a politický režim v poválečném Československu dělal vše pro to, aby církve a vše, co s nimi souviselo, se odebralo do říše zapomnění. Kdybychom v regionu těsně spjatém s jeho aktivitami uspořádali anketu týkající se znalosti alespoň Dostálova jména, jsme přesvědčeni o tom, že její výsledky by náš předpoklad o nemilosrdném sítu času potvrdily. Na druhé straně tato skutečnost nic nemění na tom, že Karlu Dostálu-Lutinovovi patří čestné místo v galerii významných osobností města Prostějova. Nejenže se zde narodil (22. září 1871) a zemřel (29. listopadu 1923), ale nejplodnější část svého krátkého života s ním spojil jako městský farář působící v chrámu Povýšení svatého Kříže, katolický básník, překladatel, organizátor místního katolického tábora, politik, vůdčí osobnost literárních sdružení Katolická moderna a Družina literární a umělecká a také hnutí duchovních i laiků, které významně zasáhlo do dějin katolické církve svým cílem

*Karel Dostál-Lutinov krátce po příchodu
do Prostějova, 1905
(zdroj: autorova sbírka fotografií)*

uskutečnit reformy směřující k jejímu vyrovnání s moderní, liberální a industriální společností. Zanechal tu za sebou výraznou stopu.

Na cestě za kněžstvím

Jistě proto nebude na škodu věci, když stručně zmíníme alespoň některá fakta z Dostálova životopisu. Jeho rodný dům hledáme na tzv. olomouckém předměstí Prostějova (č. 98), na dnešním Petrském náměstí č. 1, poblíž kostela sv. Petra a Pavla. Dnes už neexistuje

a zástavba v těchto místech je nová. Otec Leonard byl vyučeným obuvníkem a pocházel z Lutína – zde je vazba na jeden z literárních pseudonymů syna – Lutinov. Matka Josefina se narodila Františku Příkrylovi a jeho ženě Cecílii (roz. Tesařové) na prostějovském předměstí u Sv. Anny a věnovala se rodině – z devíti dětí dosáhly dospělosti vedle Karla jen jeho sestry Zofie a Eliška.

Karel chodil nejprve na místní německou obecnou školu, z níž v roce 1882 ve věku 11 let odešel studovat do Kroměříže do arcibiskupského semináře, jenž poskytoval středoškolské vzdělání a jehož základní poslání směřovalo k přípravě chlapců na budoucí kněžské povolání. Zřejmě rodina, zápasící se sociální neukotveností a materiálním nedostatkem, zvolila tehdy obvyklou cestu, jak zajistit svým nadaným dětem vzdělání a lepší budoucnost. Po maturitě Karel v letech 1890–1894 absolvoval teologickou fakultu v Olomouci a 5. července 1894 přijal kněžské svěcení z rukou arcibiskupa Theodora Kohna.

Počátky pastorační a literární práce

Dostálovo působení v pastoraaci trvalo necelých 30 let a je spjata se třemi lokalitami: Loučnou nad Desnou na Šumpersku (v letech 1894–1895), Novým Jičínem (1895–1904) a Prostějovem (1904–1923).

Na severu Moravy jako kněz začínal. O počátcích literární práce se však v této souvislosti psát rozhodně nedá. První kroky udělal už jako bohoslovec a aktivity vyvíjené

z Loučné jsou s trochou nadsázky vpádem nadaného a nadšeného organizátora mezi katolicky orientované básníky a spisovatele. Ve vesnici pod Červenohorským sedlem, tehdy osídlené převážně německým obyvatelstvem, mladý kněz promýšlel založení organizace katolických spisovatelů Katolické moderny a její první vydavatelské podniky, jakými byl almanach mladých tvůrců nazvaný symbolicky *Pod jedním praporem*, ediční řada *Básnické obzory katolické* a časopis *Nový život*. Všechny zmíněné počiny měly společného jmenovatele: sledovaly vizi napomoci zkvalitnění úrovně tvorby katolicky orientovaných autorů a jejich díla začlenit do kontextu vyspělých západoevropských literatur. Dostál tento koncept sdílel se stejně zapáleným, o málo starším překladatelem, básníkem a malířem Sigismundem Bouškou, knězem benediktinského řádu, který se stal nejen jeho nejbližším spolupracovníkem, mentorem a rádcem, ale přes všechny peripetie i přítelem na celý život.

Léta přelomu 19. a 20. století jsou v Dostálově životě spjata s Novým Jičínem. Jeho literární aktivity se rozrostly do hloubky i do šířky. Revue *Nový život* se pod jeho vedením stala štikou katolické umělecké tvorby, ve svém oboru jedním z nejlepších časopisů, které tehdy na české literární scéně existovaly. Budil pozornost jak svou výtvarnou úrovní, zdařilou grafickou úpravou a přetiskem děl převážně mladých kvalitních výtvarných umělců, ale postupně také tematickou pestrostí textu a celého obsahu. Profitoval z toho, že literární Katolická moderna

*Válečná rekvizice zvonů v Prostějově dne 14. 9. 1916. Dostál uprostřed s biretem na hlavě
(zdroj: autorova sbírka fotografií)*

s okruhem svých spolupracovníků a přátel se přiklonila k ideám evropského katolického modernismu reprezentovaného jmény jako Alfred Loisy, Georges Tyrrell, Herman Schell, Albert Ehrhard, Franz Xaver Kraus, Romolo Murri atd. Organizace se stala ve skutečnosti českou větví tohoto široce založeného reformního katolického hnutí a Karel Dostál-Lutinov její nevolenou hlavou. Vedle *Nového života* vydával a finančně sponoval další časopisy reformního hnutí, jakými byly *Rozvoj*, *Rozkvět*, *Mane*, *Bílý prapor*, *Křesťanská myšlenka*. Lvi podíl měl na formování programu českých modernistů, svolával jejich sjezdy a vytvářel prostor pro uplatnění dalších obdobně orientovaných publicistů, organizátorů a umělců.

Při výběru spolupracovníků však neměl vždy šťastnou ruku. Ukázalo se, že mezi nimi byli také extremisté, a přestože se jednalo o duchovní, Dostálovy velkorysosti zneužili k útokům na katolickou církev. Ovoce jejich radikalismu však sklízel především novojičinský kněz. Arcibiskupská konsistoř ho volala k zodpovědnosti, apelovala na něj a brzy sáhla také k zákazům a trestům. Dostál se potýkal s frustací, a nakonec i s depresemi. Obhajoba nepadla na úrodnou půdu. Zklamáný arcibiskup Kohn svého někdejšího posluchače na fakultě a chráněnce vypověděl z olomoucké arcidiecéze. Konflikt vyústil ve velkou aféru a trochu paradoxně skončil bezprecedentním odvoláním hierar-

chy („dobrovolnou“ rezignací) z čela arcidiecéze (14. dubna 1904). Dostálův podíl na něm knězi vynesl špatnou pověst, kterou obtížně napravoval po zbytek života, tím více, že ji později posilovaly další kauzy typu skandálních polemických střetů s básníkem J. S. Macharem o katolickou církev (1902), Judovy aféry, poutající pozornost takřka v celé střední Evropě, o odpovědnosti učitele za výchovu mládeže (1906) nebo netaktických a nedomyšlených Dostálových prorakouských projevů oddanosti v letech první světové války (aféra z roku 1923).

Novojičínská etapa Dostálova pobytu (zpočátku působil jako kaplan a od dubna 1897 byl duchovním správcem tamní zemské polepšovny, výchovného ústavu pro mravně narušenou mládež) poznamenala jeho životní směřování i jinak. Jako kněz se zde sblížil s kolegou z olomouckých studií a v budoucnu významným politikem, takřka permanentním ministrem prvorepublikových vlád a vůdcem Československé strany lidové P. Janem Šrámkem a po jeho vynuceném odchodu z města také nástupcem v čele místního českého národního a křesťanskosociálního hnutí. Šrámek Dostála získal pro politickou práci, zatímco Dostál Šrámkovi pro modernistické reformní hnutí. Proto Dostála vidíme v řadách těch, kteří připravili a v roce 1899 na Velehradě založili Moravskou křesťanskosociální stranu, a v Novém Jičíně získal ve spolcích organizační zkušenosti, které pak po několika letech uplatnil v Prostějově při budování místního katolického tábora. Velká pracovitost, nasazení a nebojácnost v zápase s protivníky

z německých a liberálních kruhů byly jeho odpůrci v prosinci 1904 při odchodu z města „odměněny“ přízviskem „předního českého štváče“, zatímco české okolí Nového Jičína (města Hranice a Starý Jičín) Dostála jmenovalo čestným občanem...

Farářem města Prostějova

Nelze říci, že v Novém Jičíně byl P. Karel Dostál vyloženě nespokojen. Mnohé naznačuje skutečnost, že do města v mezidobí přestěhoval celou svou rodinu, rodiče i obě sestry. Když se však v červenci 1904 v Prostějově uvolnilo místo faráře, nezaváhal a přihlásil se do konkursu. Motivы, které ho k tomuto kroku vedly, neznáme, a jeho autentické vyjádření nemáme k dispozici. Dostálovi životopisci obvykle spekulují o touze po bohaté faře, jejímž patronem bylo město Prostějov. Jiní hledají motivы v nacionálním profilu města. Většina obyvatelstva se totiž hlásila k české národnosti a po roce 1892, kdy jeho řízení převzal obecní výbor složený z Čechů vedených Karlem Vojáčkem, zde boje s německou menšinou, Dostála v Novém Jičíně hodně zatěžující a poškozující, nehrozily. V každém případě se jednalo o místo prestižní a pro duchovní, zejména místní rodáky, lákavé. Byl o ně velký zájem. Obecní výbor, který faráře volil, vybíral z 12 uchazečů, z nichž každý měl na Prostějov nějakou osobní vazbu.

Dostál ve výběrovém řízení k favoritům rozhodně nepatřil. Rodákem sice byl, ale současně přicházel do soutěže se špatnou pověstí „klerikálního kohouta“. Mnozí ho označovali za bojovného a problematického kněze, navíc

*Karel Dostál-Lutinov v roce 1919
(zdroj: autorova sbírka fotografií)*

modernistu, který šel tak daleko, že porušil slib poslušnosti, a dokonce se postavil proti svému duchovnímu otci a světiteli, arcibiskupu Kohnovi. Olomoucká konsistoř, která pro

obecní výbor sestavila pořadí podporovaných a preferovaných žadatelů, dala svůj názor na tohoto kněze najevo zcela transparentně: zařadila ho mezi uchazeči na poslední, 12. místo.

Ne, ne, 24. října 1904, řečeno s trochou nadsázky, se opravdu na prostějovské radnici nestal zázrak, když obecní výbor odevzdal 29 z 30 možných hlasů ve prospěch nejmladšího ze všech kandidátů, 33letého Karla Dostála-Lutinova, a zvolil ho místním farářem. Nečekané a také zdánlivě nelogické se stalo skutkem. Pochopit a vysvětlit tuto realitu však není až tak těžké a složité: hlavní roli při rozhodování totiž sehrála, jak to bývá, politika. Obecnímu výboru na tom, aby měl na faře právě Dostála, velmi záleželo. Jeho zájmy reprezentovala frakce seskupená kolem radních Ondřeje Příkryla a Václava Perka. Oba patřili mezi liberály, kteří se s vírou v Boha a s katolickou církví dávno rozešli. Nebyli motivováni nábožensky a Dostála nepreferovali proto, že byl mladý a schopný, neboť zanedbaná farnost potřebovala v zájmu konsolidace právě takového správce. Jejich cílem bylo obsadit faru básníkem, umělcem, moderním farářem a tvůrčí osobností, která bude tehdy největší město na Moravě mající českou obecní správu zdobit. Bude Prostějov reprezentovat, i mimo region šířit jeho dobrou pověst a pomáhat při uskutečnění nerealistické a megalomanské vize jeho přeměny ve velkoměsto. Byli si sice vědomi jistých rizik, která může Dostálovo angažování přinést, ale věřili si, že jsou schopni tomu zabránit. Příkryl s Perkem před volbou faráře jménem obecního

Slavnost Božího Těla v roce 1909 (zdroj: autorova sbírka fotografií)

výboru uzavřeli s Dostálem tajnou „obchodní“ dohodu: Kněz podepíše závazek, že prioritou jeho zájmu v Prostějově bude výhradně pastorec a literární a umělecká činnost a nebude se míchat do místní politiky – zastupitelé ho za to zvolí prostějovským farářem. Stalo se.

Kněz s tváří boha Januse?

Reflexe široce založené Dostálový pastorační činnosti jako faráře města Prostějova vyvolává optický dojem člověka o dvou tvářích. Z jedné strany se prezentoval jako kněz, který svou prací významně zasáhl do života místního katolicky smýšlejícího obyvatelstva a zasloužil se o jeho pozdvižení na kvalitativně vyšší úroveň. Na druhé straně mnoho z toho dobrého, co pro své rodné a milované město a jeho obyvatelstvo

udělal, utrpělo díky jeho mnohdy netaktickému postupu, kdy místo potřebné diplomacie, manévrování, ústupků a kompromisů, dohody (tedy prostředků, kterými disponoval např. jeho přítel Jan Šrámek) řadu věcí prosazoval tlakem a neústupností, útoky a polemikami v tisku, jako by existovala jen jedna jediná pravda, a navíc pouze ta jeho. Právě tento handicap, který vyrůstal z farářova povahového ustrojení a poznamenal jeho celoživotní úsilí, stál za sérií jeho velkých i menších veřejných afér (např. zmíněná Judo-va aféra, podíl na Rectově aféře, boje s Macharem a prostějovským obecním výborem atd.). Hlubší analýza těchto případů však ukazuje, že všechny měly stejný základ: Dostál byl mužem s jednou tváří, měl tvář kněze, který sledoval zájmy církve a katolíků v rychle se sekularizující

liberální společnosti, srážel se s jejími svobodomyšlnými exponenty a vystupoval proti všemu a všem, kteří tyto zájmy v jeho očích poškozovali. Nemlčel tam, kde mnozí jeho ideoví souputníci, bez ohledu na postavení a povinnosti, zavírali oči.

Budovatelem prostějovské farnosti

Slavnostní instalace nového faráře poté, co Dostálovu volbu potvrdil olomoucký arcibiskup František S. Bauer, proběhla 18. prosince 1904. S vehemencí sobě vlastní se ihned pustil do díla obnovy prostějovské farnosti.

Pro město nejviditelnější byla péče duchovního o chrám Povýšení sv. Kříže. Rozhodl se pro jeho reno-

vaci. Ne běžnou a obvyklou, ale chtěl v ní uvést do života na svou dobu jedinečnou myšlenku přeměny kostelů ve stánky soudobého moderního sakrálního umění, v prostory soustřeďující originální, opravdu kvalitní umělecká díla. Pro tento účel založil Jednotu sv. Kříže, která se starala sbírkami mezi lidmi o finanční úspěch díla. Hned od poloviny ledna 1905 můžeme sledovat Dostálovu korespondenci s malířem Jano Köhlerem, jemuž nabídl realizaci nové malby a umělecké výzdoby chrámu. Mladý umělec ji přijal a v letech 1906–1907 provedl zejména v podobě devíti nástěnných fresek v presbytáři. Z časového hlediska souběžně se do kostela dostávala umělecká díla sochaře a malíře Františka Bílka. Dne 10. září 1906 byla instalována jeho jedinečná křížová cesta, umělecký skvost, jímž si autor i zadavatel, obrazně řečeno, v Prostějově postavili pomník. Třetím umělcem, jehož Dostál přizval ke spolupráci při renovaci kostela, byla Zdenka Vorlová-Vlčková, autorka některých vitráží. Kostel byl nově vymalován. Dále došlo k úpravě oltářů a jejich barevnému sladění. Loď kostela dostala nové osvětlení. Do interiéru chrámu byly koupeny pravé perské koberce. Nezaslouženě trochu stranou pozornosti stojí Dostálova péče o renovaci ke kostelu přilehlé kaple Nejsvětější Trojice. Její pozoruhodnou uměleckou výzdobu svěřil emauzskému benediktinovi Pantaleonovi Jaroslavu Majorovi, který ji pojal ve starokřesťanském duchu.

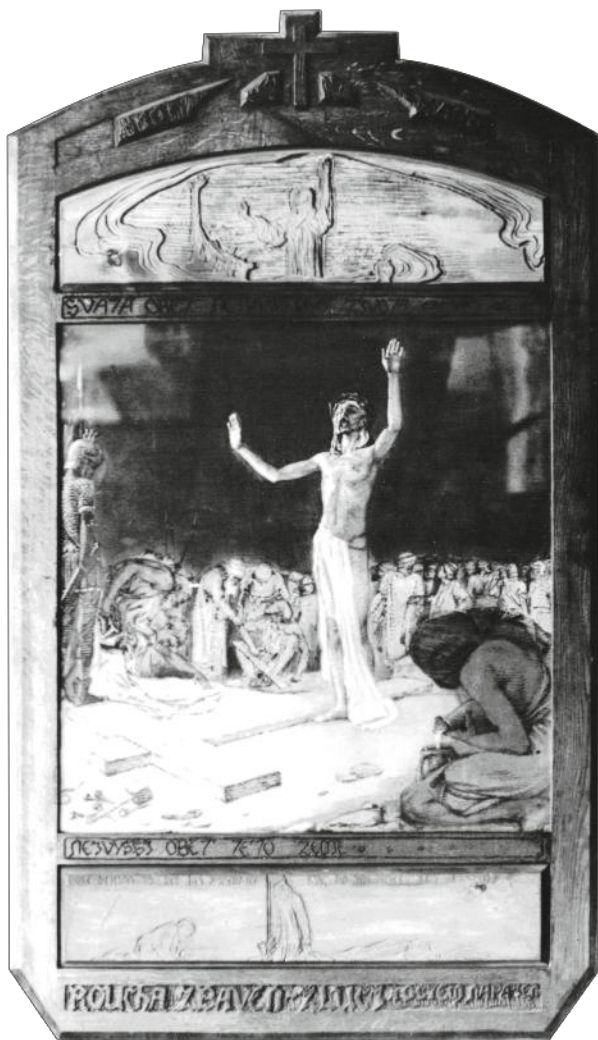
Náš popis Dostálovy péče o farní kostel Povýšení sv. Kříže může být stručný, byl už mnohokrát autory

*Interiér kaple Nejsvětější Trojice
s výzdobou P. J. Majora
(zdoroj: autorova sbírka fotografií)*

vyzdvížen a zhodnocen – především P. Františkem Starým, který v Dostálově jurisdikci působil jako nemocniční a hřbitovní kněz, ale z poslední doby mají čtenáři k dispozici umělecko-historické práce PhDr. Mgr. Karla Kavičky.

Neměly by však zůstat stranou připomínky také dalších farářových činů při správě farnosti. V říjnu 1906 vysvětil a pro konání pravidelných bohoslužeb připravil filiální kostel sv. Cyrila a Metoděje. V roce 1921 získal pro stejný záměr každodenního slavení mši P. Josefa Štolfu ve filiálním kostele sv. Petra a Pavla. Z Dostálova popudu se od roku 1918 konaly mše dokonce i v kapli Anděla strážce v Mánesově ulici. V letech Velké války se Dostálovi podařilo zachránit před rakouskými armádními rekvizicemi alespoň tři historické zvony (z let 1506 a 1698), za což mu političti nepřátelé z řad socialistů „poděkovali“ skandalizací v celostátním tisku. Celkem pětkrát (v letech 1905–1921) se Dostálovi podařilo v Prostějově zorganizovat udělování svátosti birmování olomouckým biskupem nebo arcibiskupem, kterou v jednotlivých letech přijímalo vždy kolem 2 000 mladých katolíků. Po instalaci Bílkovy křížové cesty byla v kostele Povýšení sv. Kříže pravidelně konána její pobožnost, kterou Dostál sestavil a několikrát knižně vydal. Jedná se o originální

*Obraz z cyklu Bílkovy křížové cesty, 1906
(zdroj: autorova sbírka fotografií)*

náboženské dílo, v němž jsou propojeny verše s modlitbami a předsevzetími a má také hudební část. Za připomenutí stojí také zavedení májových pobožností, jež farář shrnul do knížky *Děti Královně máje* a do nichž zapojil děti recitacemi mariánských básní napodobujících loretánské litanie.

Zvláštní kapitolu pak tvoří Dostálovy písně zpívané při bohoslužbách. Jeden z autorů jich napočítal asi 60. Mnohé z nich pronikly do blízkého regionu a některé se zpívaly po celé Moravě. Jen namátkou uveďme dušičkovou „Matičko Kristova, klíčnice nebe, za duše v očistci prosíme Tebe“, která se v roce 1938 ocitla i v prvním vydání *Boží cesty*. Hodně zpívaná byla také píseň z roku 1913 „Zvoňte zvony na všechny strany, svolávejte Moravany, svolávejte ode všád, na posvátný Velehrad“, která byla také v repertoáru mnohých mužských pěveckých těles. A konečně, do roku 1938 takřka všechny bohoslužby na Moravě končily Dostálovou písní „Sbohem, má radosti, velebná svátosti“.

Zvláštní výklad by si zasloužila skutečnost, že v letech 1919–1921 některé nedělní bohoslužby v chrámu Povýšení sv. Kříže probíhaly

v českém jazyce. Modernista Dostál, který latinské liturgické texty sám přetlumočil do českého jazyka, tím porušoval tehdejší církevní předpisy. Na druhé straně realizoval to, co po letech umožnily závěry druhého vatikánského koncilu. Poněkud předběhl svou dobu.

Tvůrcem prostějovského katolického tábora

Pozn. redakce: Tento oddíl je s autorovým laskavým svolením redakčně krácen (a to v místech označených třemi tečkami), tematicky se shoduje s následujícím článkem od Petra Sokola, který politické aktivity K. Dostála-Lutinova pojednává šřeji.

Do moderních dějin města se Karel Dostál-Lutinov zapsal také jako organizátor a zakladatel místního katolického tábora. Reagoval na progresivní trendy ve vývoji české

Na slovanském sjezdu v Sofii. Dostál stojící, čtvrtý zleva (zdroj: Muzeum a galerie v Prostějově)

společnosti na přelomu 19. a 20. století a aplikoval je v místním měřítku. (...) Bez ohledu na závazek z roku 1904 se pustil do budování místního katolického politického tábora. Hnací motorem jeho aktivit bylo vědomí odpovědnosti městského faráře za prosperitu farnosti a duchovní růst a spásu věřících a povinnosti naplňovat poslání katolického duchovního, které převzal přijetím svátosti svěcení kněžstva. Chtěl dosáhnout toho, aby katolíci byli nejen uznávaným, rovnocenným a plnoprávným partnerem ostatních politických proudů ve městě, ale aby si vydobyli podíl na správě Prostějova a mohli svůj program uvádět do života.

(...) Dostálovo budování katolického tábora směřovalo v první řadě k rozšíření a stmelení spolkové sféry. (...) Zásadní byl Dostálův vstup do Katolicko-politické jednoty v Prostějově, která reprezentovala místní organizaci Národní strany katolické. Odtud pak vedla cesta nejen k budování Katolického domu na Vápenici jako ústředí všech aktivit katolíků ve městě, ale po válce k relativně široké angažovanosti v Československé straně lidové, kterou korunovalo jak jeho členství v městské radě v Prostějově, tak proponovaný příchod do Senátu Národního shromáždění Republiky československé v roce 1923, který zmařilo jeho nečekané úmrtí.

A výzva na závěr?

Výročí smrti Karla Dostála-Lutinova může být pro nás připomínkou jeho osobnosti a životního díla. Stejně tak však může někomu posloužit třeba jako výzva k modlitbě za spásu jeho duše.

Pavel Marek
Ladislav Soldán

Karel Dostál-Lutinov

BEZ MÝTŮ,
PŘEDSUDKŮ
A ILUZÍ

Arca JiMfa

*Autorova monografie o životě
a díle kněze, 1998*

Prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.
(1949, Šumperk)

Historik působící na Filozofických fakultách Univerzity Palackého v Olomouci a Katolické univerzity v Ružomberoku. Zabývá se historií 19. a 20. století.

Karel Dostál-Lutinov – zakladatel katolického politického tábora v Prostějově

Petr Sokol

*Karel Dostál-Lutinov jako farář města
Prostějova*

(zdroj: sbírka fotografií Pavla Marka)

Významná postava prostějovské historie Karel Dostál-Lutinov je nejčastěji připomínám jako kněz, církevní činitel, básník, literát či výrazný představitel hnutí Katolická moderna. Trochu v ústraní zůstává jeho nezměrná aktivita na poli politickém, jejíž hmatatelné stopy ovšem v Prostějově nacházíme dodnes.

Jeho vášeň pro politiku ostatně potvrzují i smutné okolnosti Dostálovy smrti. Došlo k ní ve čtvrtek 29. listopadu 1923 ve večerních hodinách. Prostějovského faráře a lídra katolického tábora ve městě i na celém Prostějovsku tehdy našli ležícího

v mdlobách na rohu tehdejší Věžeňské ulice (dnes Šerhovní) službu konající městský strážník a náhodný chodec, doprovodili ho ještě na faru vedle hlavního kostela, kde ale zkrátka zřejmě následkem mrtvice skonal. Karel Dostál-Lutinov se toho večera vracel ze schůze místního výkonného výboru Československé strany lidové, které předsedal v Lidovém domě na Vápenici. O Dostálově zápalu pro politiku ostatně svědčí i fakt, že se na tuto schůzi vydal, přestože ho v těch dnech trápily silné revmatické bolesti a do své poslední schůze prostějovské městské rady 20. listopadu se musel nechat zavézt kočárem. Teprve po ní ustoupil naléhání lékaře, který se obával příznaků trombózy, a ulehl na lůžko. V osudný čtvrtek 29. listopadu se mu ovšem zdravotně ulevilo, a tak neodolal a vyrazil na stranickou schůzi...

Když o několik dnů později v prostějovském lidoveckém tisku – v Hanáckých listech – vyšlo Dostálovo smuteční oznámení, bylo pod ním podepsáno šestnáct prostějovských katolických politických, sociálních a charitativních organizací, při čemž u každé z nich najdeme výraznou Dostálovu stopu. Většinu z nich sám založil a formálně či fakticky vedl. Smuteční oznámení navíc vyšlo v novinách, jejichž vznik také sám inicioval a podílel se pod heslem „katolický časopis jako zbraň“ velmi aktivně na jejich redakčním vedení i novinářském obsahu.

Za necelých dvacet let, kdy stál Karel Dostál-Lutinov v čele prostějovské farnosti, se mu podařilo vybudovat silný katolický tábor, který se organizačně v Prostějově vyrovnal největším politickým stranám té doby.

Když se o devatenáct let dříve, 18. prosince 1904, ubíral z kláštera milosrdných bratří za zpěvu Písně cyrilometodějské do prostějovského farního chrámu Povýšení svatého Kříže průvod, který měl oslavit uvedení třiatřicetiletého prostějovského rodáka Karla Dostála do funkce prostějovského faráře, byli prostějovští katolíci politickou popelkou, žijící ve stínu mocné národní strany. Právě radniční politici si tehdy Dostála vybrali, protože podle platných pravidel to byl obecní výbor (obdoba dnešního městského zastupitelstva), kdo jako patron zdejšího kostela faráře volil. Obecní výbor si mladého aktivního kněze, známého i díky literární tvorbě, vybral téměř jednohlasně, když ho 24. října 1904 podpořilo 29 z celkem 30 členů, ačkoli byl nejmladší kandidát na listině vytvořené církevní hierarchií na jednom ze zadních míst.

Tajné ujednání

Na podzim roku 1904 se také měla uskutečnit událost, o níž se později v souvislosti s Karlem Dostálem-Lutinovem často mluvilo. Tehdejší vůdci radnice se totiž dovolávali toho, aby nastupující farář učinil před svým výběrem slib, že se omezí čistě na církevní věci a nebude zasahovat do prostějovské lokální politiky. Není přesně známo, co mělo být detailním obsahem dohody, ale pozdější vývoj ukázal, že Karel Dostál-Lutinov do

politiky zasahoval velmi aktivně, ačkoli se až do vzniku samostatného Československa sám o volené funkce ve veřejné oblasti nikdy neucházel. Přesto byl zásadním hráčem na zdejší politické šachovnici, které tehdy dominovaly dva názorové proudy stojící přímo proti Dostálovu politickému přesvědčení – liberální pokroková inteligence a antiklerikálně orientovaní sociální demokraté.

Ať už slibil cokoli, v atmosféře tehdejšího kulturního boje mezi katolíky a antiklerikály se Dostál pustil nejprve do organizační práce. V Prostějově už dlouho před jeho příchodem na místní faru existovala Katolicko-politická jednota i některé další spolky sdružující katolíky. Postupně vedle nich vznikly i dvě katolické politické strany – Křesťansko-národní a Křesťansko-sociální. Celý katolický tábor ale byl v Prostějově roztržštěný a chyběly mu mnohé nástroje, které už měly ostatní politické proudy. Dostál se to rychle jal napravovat a 3. října 1908 z jeho iniciativy vyšlo první číslo novin Ječmínek, jehož čtenářem měl být „Hanák milující vlast a víru“ a ideálem tradice cyrilometodějská a křesťanskosociální program. Už tehdejší první vydání ale obsahovalo článek, který potvrzoval, že mezi vedením radnice a prostějovským farářem vznikly názorové spory. Historicky první číslo „křesťanskosociálního týdeníku“ Ječmínek totiž přetisklo Dostálovo kázání proti podpoře pohřbu žehem, který se tehdy začal dostávat do módy. Dostál jako farář a katolický činitel nikdy neváhal vystoupit veřejně na obranu katolického učení a jeho aplikace ve veřejném životě.

*Dopisnice s chrámem Povýšení sv. Kříže, Dostálovým působištěm, 1945
(zdroj: sbírka fotografií Pavla Marka)*

Lutinov contra Juda

Spor o pohřbívání žehem ovšem nebyl zdaleka první roztržkou mezi národně-liberální prostějovskou politickou většinou a Dostálem. Tou nejvýraznější, která přerostla hranice Prostějova i celého kraje a stala se celostátní politickou záležitostí, byla Judova aféra, která vypukla v prosinci 1905. Tehdy prostějovský spolek Sdružení pokrokových lidí uspořádal výstavu děl malíře Františka Kupky. V katalogu k výstavě se objevil příspěvek podepsaný Kara ben Jehuda. Pseudonymem podepsaný autor ve svém příspěvku mimo jiné napsal: „nikdy nebylo a není náboženství lidské nic jiného než řemeslo, než obchod. Nikdy nešlo za

ideály božskými, nýbrž za úspěchem světským“. Na příspěvek v novinách ostře reagoval Karel Dostál-Lutinov, který odmítl snižování náboženství a navíc prozradil, že autorem příspěvku je profesor na prostějovské reálce Karel Juda. Podle Dostála je to nepřijatelné, protože z jeho pohledu není možné, aby mladou generaci učil někdo, kdo takto útočí na víru a církev. Dostál navíc požadoval, aby případ řešily zemské úřady. Anti-klerikální tábor to rozzuřilo. Psalo se o „knězi-udavači“ či „zvíreckém klerikalismu“. Do případu, v němž o něm Dostálovi odpůrci tvrdili, že chce omezovat svobodu svědomí, se zapojil dokonce i Tomáš Garrigue Masaryk a prostějovskému faráři se i díky tomu dostalo celostátní

publicity. Byla vůči němu většinou negativní, ale vysloužila mu zároveň ve vlastním katolickém táboře aureolu toho, kdo se nebojí bránit vlastní hodnoty a názory.

Ludmila, Marta a Katolický dům

Vyhledavač polemiky se ovšem zaměřoval zejména na vytváření organizací, které by byly pojídlem celého katolického politického tábora v Prostějově. Jako příklad může sloužit jím v březnu 1911 iniciovaný Spolek katolických paní a dívek Ludmila, který se se orientoval na pomoc chudým, vzdělávání členek a propagaci národní i katolické věci. „Spanilomyslné členky“ pod vedením předsedkyně Františky Rolné, měšťanky a majitelky továrny, například pořádaly Květinový den, při kterém již v září 1911 prodejem kopretin v ulicích vybraly značnou částku (1160 korun) na provoz dětské útulny pro „ubohá robátka chudých lidí“, jak napsal Ječmínek. Samotná útulna pro děti pracujících a chudých matek byla péčí spolku Ludmila a díky finančnímu daru Pravoslavy Wichterlové zřízena na Tetině v roce 1912. Původně mělo jít o jesle, ale pak bylo rozhodnuto, že nebudou brány děti do jednoho roku a ze zařízení se stala už řečená „útulna“. Podpora podobných institucí u Dostála pramenila z jeho křesťansko-sociálního přesvědčení. Z dvojice tehdy „sestersky“ fungujících katolických stran měl prostějovský farář blíže k té křesťanskosociální, která zdůrazňovala křesťanskou péči o chudé a pracující i jejich nárok na spravedlivou mzdu.

O deset let později, v roce 1921, Dostál založil ještě druhý ženský spolek – Sdružení katolických paní a dívek Marta. Ta měla podobné zaměření, ale hodně se orientovala na pomoc nemocným a starým. Vybudovala například Útulek pro přestárlé ženy, který byl ale až dlouho po Dostálově smrti otevřen na Martinákově ulici číslo 9, kde dnes sídlí prostějovská Charita. Ostatně i u vzniku celoarcidiecézního Svazu Charit stál v únoru 1922 Karel Dostál-Lutinov. Snažil se ovšem budovat i síť katolických ekonomických institucí, jako byla družstevní banka Raiffeisenka nebo speciální katolické prodejny „konzum“ – přesněji konsumní spolek „Nákup“.

Osobně byl velmi aktivním členem, patronem, nebo dokonce přímo iniciátorem i mnoha dalších spolků. Ať už se jednalo o tělocvičný Orel, Všeodborové sdružení, Sociální sdružení studentstva, Kolegium úřednictva, Svatojosefskou besedu a další.

Lidák

Vyvrcholením byla ovšem Dostálova snaha, aby se tato v zásadě hlavně jím vybudovaná síť prostějovských křesťanských organizací integrovala do jednoho celku, nebo měla minimálně jedno společné sídlo. Aby neplatilo to, čemu se tehdy říkalo „co společek, to stoleček“. Dostál si představoval, že vznikne jeden jediný spolek se třemi odbory a ten bude sídlit v Katolickém domě, „takže spolky nebudou musit bloudit po městě“, když nemají mnohdy žádné vlastní sídlo se zasedacím sálem. Jednotný spolek se mu prosadit nepovedlo, což vyvrací obraz

Dostála jako diktátora, který si v katolickém táboře prosadil vždy vše, jak to o něm šířili političtí odpůrci. Uspěl nakonec naopak s vybudováním Katolického domu, i když také zde musel projevit svou pověstnou schopnost jít za vytýčeným cílem mnohdy i tvrdými a nesmlouvavými prostředky. Proti vybudování Katolického domu se totiž zpočátku stavěl zejména už dříve zavedený Spolek katolických tovaryšů. Ten měl nejenom určité finanční jmění, ale také vlastní sídlo, tzv. Hospic, který stál tam, kde dnes na Wolkerově ulici najdeme restauraci H-klub (dříve klub Strojáček). I za cenu velkých polemik, a dokonce vylučování členů, Dostál nakonec prosadil, že tovaryši Hospic prodali, a ještě půjčili peníze na nákup pozemku pro Katolický dům. Pro ten Dostálem nově vytvořený Spolek Katolického domu nakonec koupil pozemek s bývalou továrnou a velkou zahradou na Vápenici číslo 21. Jde o místo, kde dnes stojí Lidový dům, na který bylo Dostálem prosazené společné sídlo prostějovských katolíků přejmenováno po vzniku Československé strany lidové. Jeho dnešní podoba pochází až z třicátých let, ale je pokračovatelem Dostálova vysněného Katolického domu, který byl poprvé pro účely všech katolických spolků zprovozněn už 1. května 1912.

Proti radnici

Přes velké organizační úspěchy se Karel Dostál-Lutinov v období monarchie nikdy jako kandidát nezapojil do místních prostějovských voleb. Klerikálové, jak o nich říkali jejich soupeři, dokonce pod jeho

neformálním vedením nikdy nepostavili v prostějovských komunálních volbách samostatnou oficiální kandidátku. Původně byli součástí široké národní „radniční“ strany. Právě po příchodu Dostála ovšem v „radniční“ straně definitivně převážil liberální a protikatolický proud, takže se celý katolický tábor chtěl nechtěl přesunul do opozice vůči radničnímu „režimu“.

Když se radniční strana při komunálních volbách v roce 1910 dohodla na předvolebním spojení se silně antiklerikálními národními socialisty, pokusil se katolický tábor poprvé sehrát vlastní hru. Podle národně-socialistického tisku to byl právě Dostál, kdo měl zorganizovat pod hlavičkou Spolku usedlých občanů akci, která měla zabránit zvolení národně-socialistických zastupitelů na společné kandidátce. Dostál to popíral, ale údajně měl zkonstruovat „falešné“ volební listiny, na nichž byli národní socialisté nahrazení „klerikály“, Rudolfem Markem a Františkem Valentou. Šlo o dva muže, které národní strana chtěla podpořit jako náhradníky, ale tajemní organizátoři je chtěli zvolit přímo řádnými členy zastupitelstva. Ani jeden z nich neuspěl, když dosáhli jen asi na 100 hlasů, ale dostalo se jim alespoň pochvaly od katolických novin za jejich odvahu.

O tři roky později, v roce 1913, v posledních předválečných komunálních volbách „radniční“ strana pro změnu na kandidátku vzala sociální demokraty, ale odmítla uzavřít spojení s dalšími stranami, včetně katolického tábora. Volební výbor katolických stran proto zvolil výzvu k bojkotu voleb, což také většina jeho příznivců udělala.

Členem městské rady, 1919. Sedící druhý zprava (zdroj: Muzeum a galerie v Prostějově)

Největší rozruch ovšem vyvolala samostatná kandidatura křesťanských stran ve volbách do Říšské rady v roce 1911. Tehdy za ně uspěl ve venkovském prostějovském obvodu rolník a starosta Laškova František Navrátil. V městském obvodu, který zahrnoval Prostějov, křesťanští sociálové a národovci postavili místního katechetu Augustina Štancla, který vypadl v prvním kole, takže katolický volební výbor vyzval své příznivce, aby v „užší volbě“ zůstali doma. Když ovšem sociální demokrat Bechyně v tomto druhém kole překvapivě porazil kandidáta radnice Václava Perka, obvinil z toho poražený tábor Karla Dostála a jeho katolické voliče. Obvinění dokonce vyvolalo ve městě protikatolic-kou demonstraci před Katolickým domem. Radnice tehdy také žádala církev o Dostálovo odvolání z Prostějova.

Muž 29. října

Přestože Karel Dostál-Lutinov téměř až do konce války veřejně podporoval monarchii, a dokonce napsal na výzvu oslavnou báseň na Rakousko, stal se v Prostějově po vyhlášení samostatného Československa jednou z tváří nového politického uspořádání. Zatímco v Praze se na celostátní úrovni žádný zástupce katolických stran mezi „muže 28. října“ nedostal, v Prostějově byl Karel Dostál-Lutinov jedním z mluvčích na shromáždění, kde byl 29. října zvěstován samostatný stát. Osobně pak ve farním kostele sloužil i oslavné Te Deum.

V době vzniku Československa se také zapojil do sloučení obou katolických stran, čímž vznikla Československá strana lidová (ČSL). Té Dostál předsedal ve městě i v okrese a byl i členem jejího celomoravského širšího vedení.

V červnu 1919 Dostál poprvé kandidoval osobně ve volbách. Stal se volebním lídrem lidovců v prvních komunálních volbách v samostatné republice. Strana si připsala relativní úspěch, kdy vybojovala 4 ze 42 mandátů. Zvolen byl tedy nejenom samotný Dostál, ale také tři jeho kolegové z kandidátky. Dostál se zároveň na ustavující schůzi nového zastupitelstva stal radním, protože se na obsazení rady dohodly všechny hlavní strany napříč politickým spektrem.

Podruhé se zastupitelem Dostál stal „bez voleb“ v roce 1920. Tehdy se během tří týdnů měly krátce po sobě konat sněmovní, senátní a komunální volby, protože se na počátku roku Prostějov spojil do jedné obce, když byl do té doby rozdělen na samostatnou „křesťanskou“ a „židovskou“ obec. Dostál jako lídr lidovců dojednal s ostatními stranami jménem ČSL kompromis, podle něhož se z finančních důvodů volby neuskuteční a strany si rozdělí mandáty v zastupitelstvu podle výsledku sně-

„Po práci jest spánek sladký,
tiše dříměj svatý sen.“

(Dostál-Lutinov.)

Řím. katol. farní úřad v Prostějově oznamuje všem farníkům a přátelům zdrcující zvěst, že Všemohoucím povolán byl na věčnost vldp.

P. Karel Dostál-Lutinov,

zasloužilý farář prostějovský, rada arc. kons., radní města Prostějova, básník a spisovatel, církv. komisař všech škol v Prostějově, předseda literární a umělecké družiny, ředitel spolků katol. v Prostějově, čestný měšťan Hranic, St. Jičína, Mar. Hor atd., atd.,

který po krátké trapné nemoci, zaopatřen Sv. Svátostmi, dne 29. listopadu 1923 o ½12. hod. v noci v 52. roce věku svého, tiše v Pánu zesnul.

Pohřeb drahého v Pánu zesnulého koná se v pondělí 3. prosince 1923 o 10. h. z farního chrámu Páně v Prostějově, s hodinkami, kázáním a zádušní mší sv.

Prosíme všechny farníky a přátele o modlitbu za duši v Pánu zesnulého, který svým svěřeným byl vždy pastýřem dobrým, starostlivým a obětavým.

Čest budiž jeho památce. Odpočívěj v pokoji po boji.

V Prostějově dne 30. listopadu 1923.

Městský pohřební ústav v Prostějově.

V. Horák, Prostějov

Úmrtí oznámení Karla Dostála-Lutinova
(zdroj: sbírka fotografií Pavla Marka)

movních voleb. Při dojednávání kompromisu požadoval Dostál pro lidovce nejprve šest mandátů, ale nakonec ustoupil podobně jako další lídři stran a spokojil se s udržením čtyř křesel, což v zásadě kopírovalo jejich počet sněmovních hlasů v samotném městě. V plánovaných, ale fakticky neuskutečněných volbách měl být jedničkou na lidovecké kandidátce, takže se znovu stal členem zastupitelstva. 5. května 1920 byl opětovně zvolen radním, když obdržel 40 ze 42 hlasů, a jediným zástupcem lidové strany ve vedení města.

V prostějovském supervolebním roce 1920 se navíc poprvé zapojil i do celostátního volebního klání. Kandidoval do Senátu jako číslo 4 v olomoucko-ostravském obvodu. Podle očekávání nebyl zvolen, když zde lidovci získali jen dva mandáty. Krátce před Dostálovou smrtí se ovšem spekulovalo, že ze Senátu odstoupí lídr kandidátky, churavějící arcibiskup Antonín Cyril Stojan, a na jeho místo nastoupí až druhý náhradník – Karel Dostál-Lutinov. Příběh ovšem přerušila Dostálova nečekaná smrt.

Štít v dešti střel

Politické názory Karla Dostála-Lutinova byly současníky občas označovány za levicové, ale zároveň byl přesvědčeným antisocialistou, i když na obou socialistických stranách kritizoval hlavně jejich útoky na víru a církev. Přes loajalitu k trůnu patřil k přesvědčeným českým vlastencům. Byl zároveň značně kritický k židům, což byl ovšem dobový názor ve většině tehdejších českých stran, které nemohly židovským Prostějovanům

zapomenout, že v době boje o radnici mezi Čechy a Němci v drtivé většině stranili německé straně.

V politice se vyznačoval značnou pracovitostí, což by dobře charakterizovala slova jeho vlastní básně „Orám, orám, orám“. Jeho nesmlouvavý politický styl a časté veřejné spory v boji za ochranu katolických hodnot ovšem nejlépe vystihuje jeho báseň *Autoportrait*:

*„Má tvář je tvrdá, kamenná,
zda víte, co to znamená?
Má tvář je štítem v dešti střel,
jímž provází mě nepřítel.“*

PhDr. Petr Sokol, Ph.D.
(1974, Praha)

Vystudovaný politolog se specializací na politickou geografii, na fungování voleb a politických stran, na vztah sportu a politiky a na vexilologii. Působil na několika vysokých školách, aktuálně přednáší na Institutu pro veřejnou správu v Praze. Pravidelně publikuje v časopisu *Reflex*. Je autorem či spoluautorem několika odborných článků a publikací. Je členem České vexilologické společnosti a České společnosti pro politické vědy. Pracuje v Evropském parlamentu.

Muž z domu

„U Černého medvěda“

Neznámý prostějovský rodák František Doležel (1900–1972)

Lubomír Novotný

*Portrét Františka Doležela od Matěje Mately
(zdroj: autorova sbírka fotografií)*

Když jsem v 80. letech 20. století navštěvoval prostějovské kino Jas na Žižkově náměstí, neměl jsem ani tušení, komu dům dříve patřil, kdo kino zakládal, jaké osobnosti v tomto domě, jeho sálech vystupovaly, hrály či jen chodily na kulečník, kávu a pivo. Dům „U Černého medvěda“ pro mě představoval jednu z měšťanských budov ve východní frontě staveb Žižkova náměstí, jemuž v mých očích vévodil hostinec Beseda, kde jsem v první polovině 90. let

20. století občas zašel s otcem na moravského vrabce se zelím a knedlíkem. Zde jsem u štamgastského stolu pokorně poslouchal hovory o fotbale a úspěších hospodského týmu FC Beseda. Když pak zaniklo kino Jas, přestal v mých očích mít „Černý medvěd“ jakýkoliv význam.

V následujících letech se mé cesty rozdvojily. Jednou nohou jsem stál v Olomouci a druhou v Prostějově. Právě tato rozdvojenost a zájem o moderní a soudobé dějiny napomohly tomu, že jsem se obloukem vrátil k „Medvědovi“ a objevil jeho historii spjatou s rodinou Černých, Doleželů a nepřímo i Sedláčků. Tedy rodin spojených s kulturními a politickými dějinami Prostějova v posledních dekádách 19. a v první polovině 20. století.

Rod Černých a Černý medvěd

Stichovický rodák František Černý (1837–1914) zakoupil na přelomu 19. a 20. století dům „U Černého medvěda“. Černý již po dlouhá léta provozoval v Prostějově několik hospod a kavárén a zakoupením měšťanského domu rozšířil své aktivity i na kulturní pole. Začal totiž „U Černého medvěda“ provozovat i divadlo. Divadelní sál s galerií propojil s kavárnou, jednalo se o velkorysý prostor spojující estetický prožitek s konverzačně-odpočinkovým místem. Černého dcera Marianne se v roce 1896 provdala za profesora

*Budova c. k. státního gymnázia, v níž dodnes sídlí gymnázium.
Tento ústav Doležel navštěvoval v letech 1910–1918 (zdroj: SOKA Prostějov)*

reálky Antonína Doležela (1853–1915) a manželům se v srpnu roku 1900 narodil syn František.

Kdo to byl František Doležel?

Se jménem František Doležel jsem se poprvé setkal v roce 2016 při psaní knihy o tzv. krčmaňské aféře, tedy pokusu o atentát na tři česko-slovenské nekomunistické ministry (Zenkla, Masaryka a Drtinu), jenž se odehrál v září roku 1947. Vyšetřování tohoto případu bylo Doleželovi, tehdejšímu státnímu zástupci u Krajského soudu v Olomouci, přiděleno a tento moment natrvalo změnil jeho život. Doleželova osobnost mě zaujala o to víc, že jsem o něm vlastně nic nevěděl a až na pár notiček v knize Zory Dvořákové věnované též krčmaň-

ské aféře bylo Doleželovo jméno v propadlišti času. Přišlo mi to podivně a vytknul jsem si za cíl zkusit o tomto muži co nejvíc zjistit. Alespoň tolik, aby z toho mohla vzniknout solidní časopisecká odborná studie. Následujících pět let od roku 2017 jsem věnoval ježdění po archivech, pamětnících, knihovnách, muzeích i soukromých badatelích (zde nehynoucí poděkování náleží paní Medardě Pustajové) a má zvědavost rostla s každým nalezeným dokumentem či novou informací.

Zaujaly mě především rysy Doleželovy osobnosti (nejen ty pozitivní), které ho pudily k tomu zápasit, bít se, neustupovat, podílet se na veřejném životě, ať to stojí, co to stojí. Osvědčoval to významně již během 30. let 20. století a pak za německé okupace. Jeho zápasy neustaly ani po

Číslo 5

Žákovo		Platí-li šk. školné a za jaké období a kterým vyúčastem		Způsob přijetí
příjmení: <i>Doležel</i>		I. pololetí <i>platí</i>		<i>II</i>
jméno: <i>František</i>		II. pololetí <i>II</i>		
Den a rok jeho narození: <i>Československo 1900</i>		Má-li stipendium jako žák, almu, sdělení		Výpis z vysvědčení o předchozím přijetí
Jeho rodič: <i>Boštýň</i>				
Vlast: <i>Československo</i>				
Náboženská: <i>česká</i>				
Mateřská škola: <i>česká</i>				
Jméno	otcovo: <i>Boštýň</i> (matčino)	poručníkov:	odpovědného dozorce:	poskytovatele bytu:
Stav jejich	<i>odvoda po propisku</i>	<i>matka</i>		<i>matka</i>
Bydliště (Okraj): <i>Boštýň, Jindřich</i>				
Vysvědčení roční		Celkový prospěch		Poznámky
Způsob poskytnutí a důvod: <i>odmítnut</i>				
Prospěch v jednotlivých předmětech:				
v náboženství:	<i>velmi dobrý</i>	Ukázali třídu a prospěchem.		<i>Čak nastoupil do 5. třídy března 1913 vypočetem střední školy č. 111. té. Během studijního období nebyl zastaven 111. té. od 16. února do 16. března 1914, načež se nastoupil do 5. třídy střední školy č. 111. té.</i>
v jazyku českém:	<i>velmi dobrý</i>			
v jazyku latině:	<i>dobrý</i>			
v jazyku řeckém:	<i>dobrý</i>			
v zeměpisu a dějepise:	<i>velmi dobrý</i>			
v matematice:	<i>dobrý</i>			
ve fyzice:	<i>velmi dobrý</i>			
ve filosofické propedeutice:	<i>velmi dobrý</i>			
v tělocviku:	<i>velmi dobrý</i>			
Předměty nepovinné:				
v jazyku německém (rel. obl.):	<i>dobrý</i>	Vysvědčení roční ze dne 19 obdržel.		
v jazyku francouzském (odd.):	<i>II</i>			
v deskriptivní geometrii (odd.):	<i>II</i>			
v kreslení (odd.):	<i>II</i>			
v tělocviku (odd.):	<i>II</i>			
ve zpěvu (odd.):	<i>II</i>			
<i>II</i>				
Počet zaměstnanců hod. učených:	<i>II</i>			

Doleželovo gymnaziální vysvědčení z oktávy
(zdroj: SOKA Prostějov)

druhé světové válce, kdy nejspíše očekával, že mu za jeho retardační, často až odbojovou činnost bude přiznána satisfakce. Poválečná republika se ovšem se souhlasem drtivé většiny obyvatel budovala již na jiných základech. Socialismus byl programem, jenž oslovoval miliony, jednalo se tedy již „jen“ o to, jakou tvář onen socialismus bude mít. Zdali bude modelován v návaznosti na

názory prezidenta Beneše a prvorepublikových levicově socializujících kruhů, či převáží touha po sovětské verzi, i když i ta byla podkreslována slovy o „specifických cestách“. Zaujalo mne, že Doležel nepatřil ani k jednomu z těchto táborů. Přesto na veřejné působení nerezignoval.

„... o tom lépe nemluvit“

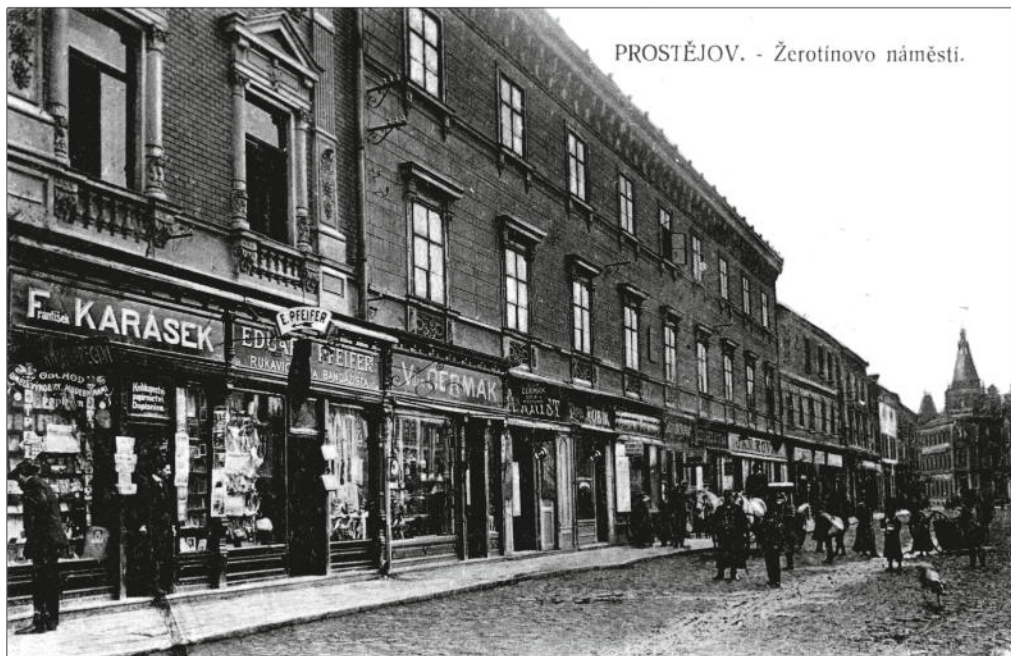
Nekomunista Doležel, rodně spřízněn s prostějovským meziválečným starostou a poslancem za Národní sjednocení Janem Sedláčkem, náležel totiž k těm lidem, kteří v době tzv. třetí republiky neprojevovali strach. Nebál se komunistů, jejich rostoucího vlivu a naopak byl rozhodnut komunistickým mocensko-monopolním choutkám zabránit, seč mu síly stačily. Když tedy při vyšetřování pokusu o atentát na čs. ministry narazil i na ilegální sklady zbraní, jež v Olomouci utajeně organizoval (bez vědomí premiéra Klementa

Gottwalda) poslanec za KSČ a velmi vlivná zákulisní postava krajské politiky Jura Sosnar (vlastním jménem Jaroslav Honzák), bylo na střet zaděláno. Doležel stihl ještě před Únorem poslat Sosnara do vazby (samotná KSČ jej přinutila vzdát se mandátu poslance a vyloučila ho ze strany) a připravit obžalobu pro naplnění skutkových podstat obsažených v zákoně na ochranu

republiky z roku 1923 i v trestním zákoníku. Leč přišel Únor a dne 24. 2. si pro Doležela do domu „U Černého medvěda“ přišla policie. Následujících sedm let strávil na místech, která jen vyslovena budí strach – věznice Státní bezpečnosti (StB) v Ruzyni, zvláštní oddělení StB na Pankráci, vyšetřovna StB v Bartolomějské ulici, zvláštní oddělení StB v psychiatrické léčebně v Praze-Bohnicích či vězeňská nemocnice na Pankráci. V 60. letech hořce vzpomínal: „[...] za vše, co jsem viděl a slyšel, se hluboce stydím nejen jako prostý člověk, ale tím více jako starý státní zástupce [...]. Co jsem tam prožil, o tom lépe nemluvit, protože tam byla zhanobena lidskost a zákonitost celého našeho státu [...].“

V jiném světě

Když byl 24. února 1955 propuštěn, vrátil se již do jiného světa, než z jakého byl odvečen. V něm dlouho nemohl najít své místo. V roce 1968 ve zprávě Nejvyššímu soudu ČSSR resumoval svou postvězeňskou pracovní anamnézu: „[...] ač jsem podal za 1 rok přes 80 žádostí, byl jsem nucen teprve v roce 1960 co brigádník házet bahno, potom dělat figuranta u Geodésie v Olomouci, kde jsem se těžce zranil, přetrhnuv si Achillovu šlachu. Pak jsem dělal traviče potkanů u Komunálních služeb v Olomouci, a to po dlouhá léta, kde jsem dostal prudkou otravu, takže jsem byl třikrát operován. Nato jsem byl vedoucím desinfekčního a deratizačního oddělení Komunál.[ních] služeb v Novém Jičíně. Po roce 1965 jsem opět přes rok

Východní fronta domů na Žerotínově (dnešním Žižkově) náměstí.
Zcela vzadu stojí dům se světlou fasádou, jenž patřil Doleželům, 1907 (zdroj: SOKA Prostějov)

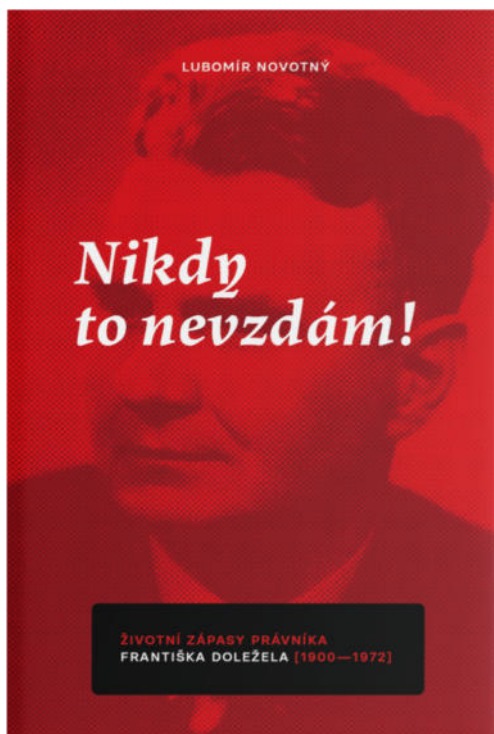
sháněl nějaké zaměstnání co duševní pracovník a teprve až koncem července 1966 jsem obdržel brigádní zaměstnání co referent na regresním právním oddělení na Měst.[ském] ústavu nár.[odního] zdraví v Ostravě. Od 1. dubna 1967 jsem pak vedoucím právního oddělení na podnikovém ředitelství Restaurací a jídelen v Bruntále.“

V soukromém životě se mohl vrátit do domu „U Černého medvěda“, i když již ne jako vlastník, nýbrž pouhý nájemník. Nicméně příslovečnou bojovnost si zachoval až do své smrti v září 1972, když se snažil téměř do posledních týdnů bojovat za svou rehabilitaci a částečnou majetkovou restituci.

Tě se on sám již nedočkal, nicméně rehabilitační a restituční tečka byla učiněna v první polovině 90. let 20. století. Od roku 2019 je potom na domě „U Černého medvěda“ osazena pamětní deska, která připomíná nejen Prostějovanům, že v tomto domě vyrostl muž, jenž to nikdy nevzdal.

Pamětní deska F. Doležela na jeho rodném domě

Životopisnou knihu o F. Doleželovi lze zakoupit v knihkupectví u „Bučka“ vedle radnice v Prostějově či v e-shopu Vědecké knihovny v Olomouci – <https://www.vkol.cz/eshop>

Mgr. Lubomír Novotný (1978, Prostějov)

Absolvent historie na FF UP a oboru právo a právní věda na PF UP. Od roku 2004 působí na oddělení historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci. Věnuje se dějinám 19.–20. století, regionálním dějinám a biografistice.

Alois Doležel – umělec známý i neznámý, přezíraný i oceňovaný

Tomáš Cydlík

Na letošní říjen připadlo 130. výročí narození malíře, myslitele, básníka, scénografa a středoškolského profesora Aloise Doležela, osoby nejednoznačně přijímané a hodnocené. Jedněmi byl považován za originálního umělce, jdoucího si vytrvale vlastní cestou, druhými zůstal nepochopen. Jeho umělecké i myslitelské dílo je pro mnohé těžko srozumitelné a dodnes vzbuzuje polemiky mezi jeho zastánci a odpůrci. Ti všichni však musí uznat, že Doležel dovedl jít za svými idejemi s obdivuhodnou pevností a odhodlaností. Svě vrcholné práce tvořil uzavřen v osamění, nezvratně však přesvědčen o své vyvolenosti a poslání.

Malířské začátky a školní léta

Alois Doležel se narodil v Prostějově dne 20. října 1893 v rodině obchodníků s textiliemi. Již v dětství se učil kreslit kopírováním cizích vzorů v ilustrovaných časopisech. Později vycházel se svým skicákem i do ulic, kde se snažil zachytit náčrty obyčejných lidí na tržnici, v průjezdech, hostincích nebo na nádraží. Tyto skici začal zanedlouho spojovat s architekturou do větších scénérií. V letech 1904–1911 navštěvoval v Prostějově Státní reálné gymnázium, kde v té době působila v profesorském sboru řada místních osobností. Později Doležel vzpomínal na vyučovací hodiny s profesory Václavem Spitznerem,

*Alois Doležel
(zdroj: SOKA Prostějov)*

Františkem Cwetlerem, Františkem Šindelkou, Františkem Koželuhou, Janem Zachovalem či Rudolfem Wolfem. Talent mladého malíře rozpoznali již profesori František Šindelka, František Vavroušek a Jan Šáma. Největší vliv na něj měl však profesor Tomáš Štětka, tehdy již zkušený a známý místní malíř. Během studií na reálce se Doležel nespokojoval s pouhým stereotypním přejímáním učební látky, ale snažil se přemýšlet samostatně. Často dumal nad vznikem, vývojem a uspořádáním světa či nad smyslem a podstatou výtvarného umění. Od mládí studoval psychologické a filozofické knihy

*Alegorie Národního osvobození, zasedací síň Obchodní a živnostenské komory Olomouc (1925)
(zdroj: SOKa Prostějov)*

a záhy si začal vytvářet vlastní světový názor.

Pražská AVU

Po úspěšném absolvování prostějovské reálky odešel v roce 1911 do Prahy na Akademii výtvarných umění. Profesory Maxmiliána Pirnera a Hanuše Schwaigera však jeho dosavadní tvorba příliš neoslovila, a tak musel začínat v přípravce u prof. Josefa Loukoty. Na Akademii nebyl Doležel spokojen. S Loukotou si lidsky příliš nerozuměl a jeho vysoká ctizádostivost byla v protikladu se stereotypní a jednotvárnou prací v přípravce. V té době vstřebával vlivy kubismu a ve svých mimoškolních experimentech dospěl k výraznému formovému zjednodušení. Zanedlouho se mu zdál

prostor na Akademii příliš úzký, a Doležel se proto rozhodl studia ukončit. V roce 1912 se vrátil do Prostějova, kde měl najednou spoustu volného času pro malování. Přemýšlel o nových možnostech, jak převést své vize a fantazie na plátna obrazů, podnikal studijní cesty do Vídně a Mnichova (později navštívil také Francii, Holandsko, Belgie, Anglii, Švýcarsko a Itálii) a bedlivě sledoval nové malířské směry.

Po úspěšném překonání těžké nemoci se Doležel rozhodl v roce 1916 vrátit do Prahy na Akademii. Při svém druhém pobytu se postupně stal žákem profesorů Jana Preislera, Vratislava Nechleby a Vlaho Bukovace. Nejlépe se ale cítil ve speciální škole prof. Maxe Švabinského. Zde se začal zaměřovat na figurální tvorbu

a promýšlel malbu velkých pláten. Svou tvorbou se vymykal z běžného proudu dobového umění. Zároveň si uvědomoval, že jeho tehdejší práce nebyly příliš atraktivní a ideově přístupné pro potencionální kupce. S postupem doby mu tak nezbývalo než začít uvažovat nad příští obživou, přičemž na stipendia či dary mecenášů se spoléhat nechtěl. V roce 1919 složil na Akademii aprobaci na středoškolského učitele kreslení a vrátil se zpět do rodného města.

Profesorem kreslení na dívčí reálce

V Prostějově byl jmenován profesorem kreslení na dívčím reálném gymnáziu a vedle školy mu zbýval dostatek času pro uměleckou činnost. Ateliér si zařídil přímo ve svém školním kabinetu, který byl podle dobových zpráv „skutečným chrámem umění“. Zde se za nezájmu pražských uměleckých kruhů věnoval v ústraní vlastní tvorbě. Oporou mu bylo nezdolné přesvědčení o vlastních uměleckých schopnostech a kvalitě díla.

Určitých úspěchů a uznání se však ještě za pobytu v Prostějově dočkal. V roce 1924 překvapil úspěšnou samostatnou výstavou v Praze, která nadchla širokou veřejnost a byla oceněna i předními historiky umění Františkem Žákavcem, Antonínem Matějčkem či V. V. Štechem. O deset let později zase na návrh České akademie věd a umění obdržel finanční odměnu z odkazu F. L. Riegra Svatoiboru. Odkaz měl sloužit k podpoře badatelů, spisovatelů, básníků a umělců. Pokud šlo o umělecká díla, měla být podpora omezena pouze na „osobnosti kromobyčejně nadané a výkony vskutku vynikající“.

*Na vraku Anagny (1924)
(zdroj: SOkA Prostějov)*

Na dívčí reálce působil až do roku 1940. V neklidných letech nacistické okupace se rozhodl přestěhovat do Prahy, kde se tradičně soustřeďoval umělecký život z celé země. Nejdříve zde pokračoval v gymnaziální pedagogické činnosti, ale později školství opustil a stal se svobodným umělcem. V Praze žil až do konce života. Zemřel 21. července 1984, na vlastní přání je pochován v Prostějově.

Osobitá tvorba

Tvorba Aloise Doležela vykazovala již od samostatných počátků znaky osobitého rukopisu. Jeho přípravné skici nejsou jen obyčejné kresby, ale mnohdy snesou charakteristiku samostatných výtvarných děl. Za časů středoškolských studií maloval žánrové obrázky naivního rázu, kompoziční kolorované kresby a pros-

té krajiny s pohádkovou iluminací. Jeho rané dílo pak bylo ovlivněno vlnou sociálního umění. Kromě klasické žánrové malby, krajinomalby, aktů či zátiší vynikal také v malbě výstižných portrétů, charakterizujících kromě fyzické podoby i psychické vlastnosti znázorňované osoby. Postupně se přikláněl k velkým figurálním kompozicím s mytologickou tematikou, připomínajícím freskové práce starých renesančních či barokních mistrů.

Doleželovým snem bylo velké cyklické dílo. Na obraze *Perun hromovládce* si vyzkoušel základní tematiku slovanské mytologie, zároveň ale již vytvářel vlastní originální filozoficko-mytologickou soustavu, oslavující krásu člověka a život v době technické civilizace. Jeho původní mýtus *Sedm dní geneze* o tajemství vesmíru a hmoty, pravzniku všeho bytí, měl

být úchvatným velebením lidského ducha a jeho schopností. Podle vlastní mytologické soustavy vytvořil Doležel cyklus sedmi monumentálních pláten nazvaný *Chrám Etherův (Mýtus o Etherovi)*, spojujících v sobě malířství, filozofii a poezii. Z těchto obrazů jsou patrné různé přístupy k výtvarnému řešení. Vedle vlastní snahy po nalezení odpovídajících výrazových prostředků je zde i vzdálená příbuznost se stylem malby pozdních renesančních, barokních a klasicistních mistrů. Sám nazýval svou tvorbu po formální stránce konstruktivním idealismem a po ideové stránce optimistickým romantismem.

Obrazy ze souboru *Chrám Etherův* vystavoval Doležel na přelomu dvacátých a třicátých let na čtyřech souborných výstavách v Praze a Brně. V Prostějově je představil veřejnosti v letech 1936–1939 v připravované městské galerii v místnostech dvorního traktu radniční budovy. Po odchodu z Prostějova vystavil Doležel *Chrám Etherův* opět v Praze a po téměř padesáti letech byl cyklus vystaven v roce 1996 v Galerii moderního umění na zámku Jemniště u Benešova.

Alois Doležel
(zdroj: SOkA Prostějov)

Umělec neznámý

Tvorba Aloise Doležela se postupem doby dostávala v širší známost a vedle objednávek portrétů se objevovaly i významnější zakázky. Známá je jeho umělecká výzdoba obřadní síně krematoria v Semilech z roku 1938, která byla v roce 1991 prohlášena za národní kulturní památku. Ze své filozofické soustavy čerpal i v pozdějších dílech, kdy již opouštěl figury mytologických titánů. Výtvarné postupy i náměty neustále promýšlel a vylepšoval. Pod vlivem dobových

trendů se v jeho díle objevily i náměty s protiválečnou a později budovatelskou tematikou.

Kromě samotné výtvarné tvorby publikoval i několik teoretických studií o výtvarném umění. O svém cyklickém díle vydal ilustrovanou monografii *Mythus o Etherovi*. Věnoval se i knižní ilustraci, je autorem několika čestných diplomů nebo návrhu jeviště pod noční oblohou pro prostějovské divadlo z roku 1922. Sám také napsal výpravnou hru *Lilisut*, pro kterou navrhl i kostýmy a projekční diapozitivy. Doleželovo dílo je kromě soukromých sbírek zastoupeno například v Národní galerii v Praze, Moravské galerii v Brně, Muzeu umění v Olomouci či v Muzeu a galerii v Prostějově. Jeho tvorba byla několikrát představena veřejnosti na výstavách v Prostějově, ale například i v Praze či Brně. V roce 1989 našlo jeho dílo zastoupení na výstavě *Český neoklasicismus dvacátých let* ve výstavních síních Staroměstské radnice v Praze. Některé obrazy jsou vystaveny v Galerii inspirovaného umění v konventu bývalého cisterciáckého kláštera Plasy u Plzně.

V Prostějově je v prvním patře prostějovské radnice možno zhlédnout Doleželovu figurální kompozici *Na vraku Anagny*, kterou v roce 2011 darovala městu umělcova choť paní Libuše Doleželová. V roce 2016 byla na Plumlovském zámku otevřena pamětní síň Aloise Doležela.

Nesnadný úkol

Na závěr je třeba přiznat, že Alois Doležel si ve svém uměleckém životě předsevzal nesnadný úkol – znázornit své složité promyšlené filozofické úvahy pomocí malířských výrazových

prostředků, moderního pojetí malířského stylu a kompozice. Myšlenka to byla bezpochyby velkolepá a obdivuhodná. Na druhé straně je nutno poznamenat, že její realizace vyžaduje osobnost vskutku mimořádně nadanou. A s odstupem je třeba dnes podotknout, že své vize k dokonalosti nedovedl. I přesto si ale získal množství nadšených obdivovatelů, rekrutujících se ze široké veřejnosti, umělců i historiků umění. Na druhé straně však obdobné množství lidí ze stejných společenských skupin jeho tvorbu přezíravě obcházelo a mnohdy se jí i vysmívalo. Nakonec již v dobových kritikách byla vyslovena příznačná otázka, zda vůbec lze omezenými vyjadřovacími prostředky, jež má výtvarné umění k dispozici, ztvárnit tak vysoce abstraktní a subjektivní myšlenky. A pokud ano, zda je to v silách jednoho člověka. Alois Doležel se o to alespoň pokusil, a také proto si získal nepopiratelné místo mezi osobnostmi našeho novodobého výtvarného umění.

Mgr. Tomáš Cydlík
(1974, Prostějov)

Absolvent oboru historie-muzeologie na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě. Od roku 2000 působí ve Státním okresním archivu Prostějov. Zajímá se o regionální dějiny se zaměřením na fenomén kultury.

Poklad v jednom z nejstarších kostelů na Prostějovsku

Karel Kavička

Rád bych tímto článkem upozornil čtenáře našeho věstníku Řádky PRO vás na kulturní poklad, který je skryt v jedné z nejstarších sakrálních staveb na Prostějovsku – ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie v Mostkovicích.

Z historie Mostkovic

První písemná zpráva o Mostkovicích je z roku 1141 v soupisu biskupského a kapitulního majetku olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka. V průběhu 12. a 13. století

patřila ves olomoucké kapitule. V roce 1325 byla spojena novými majiteli pány z Kravař s Plumlovem, což trvalo až do roku 1466. Poté se Mostkovice staly majetkem Pernštejnů. V polovině 16. století působil v obci protestantský farář Beneš Optát, spisovatel a podporovatel českého jazyka. V roce 1599 plumlovské panství koupili Liechtenštejnové, kteří obec vlastnili až do konce první světové války. V obci byla farní škola, na které působil rektor se třemi pomocníky. Na počátku 17. století se tato škola stala významným vzdělávacím střediskem nejen pro obec, ale i širší okolí. Do mostkovické farnosti a k farní škole bylo postupně začleněno třináct vesnic. Mostkovice i celé

plumlovské panství byly během válek třicetileté, sedmileté i prusko-rakouské výrazně poničeny. V letech 1880–1990 se Mostkovice staly místní částí města Prostějova. Od roku 1991 jsou opět samostatnou obcí.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Nejvýznamnější kulturní památkou obce je místní kostel Nanebevzetí Panny Marie, postavený v román-

*Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostkovicích
(foto: autor)*

ském slohu kolem poloviny 12. století. Patří k nejstarším v regionu a je památkově chráněn (Zápis MKČR č. 5636). Jedná se o dvojložní stavbu s románským jádrem a apsidou. Kostel byl několikrát přestavován a jeho dnešní podoba je z roku 1914. Do roku 1853 byl u kostela hřbitov. V letech 1847–48 kostel radikálně přestavěli. Při opravě v roce 1894 objevili gotické fresky z konce 14. a počátku 15. století. Na své úplné odkrytí a rekonstrukci čekaly 107 let.

V roce 2001 došlo k částečnému odkrytí gotických nástěnných maleb v interiéru kostela na jižní zdi hlavní lodi. Ukázalo se, že i přes pozdější

opravy a přestavby se na této zdi, do níž byla později probourána barokně-klasicistní okna, dochovaly značné celky původního masivního zdiva. Jde o figurální malby od neznámého autora. Jednotlivé výjevy jsou rozvrženy do orámovaných ploch, které jsou ve spodní části vymezeny pásem malované drapérie, původně dosahující až k podlaze. Tento pás byl do výšky kolem 150 cm od podlahy odstraněn v celé omítkové vrstvě. Stalo se tak díky ukvapenému jednání při stavebních opravách v roce 2000, jejichž cílem byla sanace vlhkosti zdiva. Podle charakteru poškození kamene lze soudit, že k osekání omítky bylo použito pneumatické kladivo. Malba byla nanášena technikou „al secco“ na vyztuženou vápennou omítku. Délka zdi s výskytem maleb je přibližně 15 m, výška pásu s dochovanými malbami je nepravidelná a dosahuje v některých místech až 4,4 m.

Restaurátorské práce

Postupný odkryv maleb a jejich restaurování byly za finanční podpory Olomouckého kraje svěřeny akademickému malíři a restaurátorce Mirce Trizuljakové ze Seničky na Hané. Ta má v oboru restaurování velké zkušenosti. Jejima rukama prošly náročné rekonstrukce nástěnných maleb na významných historických a kulturních památkách. Jejím dílem jsou i restaurované fresky malíře Jano Köhlera v kostele sv. Cyrila a Metoděje v Prostějově. Restaurování maleb v Mostkovicích se protáhlo na osm let, což svědčí o náročnosti a rozsahu

Vstupní portál (foto: autor)

Restaurátorské práce

práce. V roce 2009 bylo celé dílo dokončeno a sepsána restaurátorská zpráva, z níž některé zkrácené pasáže cituji: „Základní rozvržení malovaných výjevů je tvořeno černou štětcovou kresbou. Kresba je doplněna jednoduchou, víceméně plošně nanášenou barevností, jejímž základem jsou bílé, šedé, okrově žluté, rumělkové a zelené odstíny. Do roku 2005 byly postupně odkryty celky maleb s výjevy smrti a korunování Panny Marie, vyobrazení Panny Marie Ochránitelky a svatého Jiří na koni. V průběhu roku 2006 byl odkryt vpravo od výjevu sv. Jiří obraz Kalvárie s množstvím figur a ikonografií typickou pro dobu na přelomu 14. a 15. století. V etapě dalších plošných odkryvů, prováděných v roce 2007, byla objevena scéna Klanění

tří králů, která se rozprostírá na ploše cca 3,4 x 2,2 m. Malbou Klanění tří králů se figurální soubor na pravé straně evidentně uzavírá a dál, směrem ke kůru, pokračuje už jenom fragmentní plocha středověké utahované omítky se zažloutlým vápenným nátěrem, který souvisle navazuje na původní vrstvy malovaných výjevů. Z odkrytých výjevů je patrné, že tematicky se jedná o ucelený cyklus vztahující se k mariánské účtě, s určitými narativními a věroučnými aspekty. Směrem od vchodu do kostela tento cyklus začíná výjevem Klanění tří králů a pak vrcholí scénami smrti a korunovace Panny Marie, v blízkosti kněžiště.

Celkový stav dochovaných maleb byl poměrně dobrý. Větší část původní omítkové plochy byla pokryta původní

Ukřižování, detail

malbou, i když asi v 10 % rozsahu jsou viditelná různá poškození, způsobená stavebními úpravami. Lze se také domnívat, že v poměrně brzké době po vzniku původních maleb došlo k jejich přetření krycím nátěrem, což mohlo mít konfesní důvody (snad husitské hnutí, anebo historicky doložená přítomnost nekatolické duchovní správy na počátku 16. století za Beneše Optáta z Telče).“

„S velkou opatrností“

Restaurátorka Mirka Trizuljaková po zhotovení fotodokumentace zachycující celkový dosavadní stav památky zahájila postupně snímání a vyjmutí nepůvodních tmelů a maltou zaplněných drážek staré elektro-

instalace na výjevech sv. Jiří, Ukřižování a Klanění tří králů. „V těchto místech musela být práce prováděna postupně, s velkou opatrností, aby nedošlo k narušení vlastní omítkové vrstvy s malbou. Bylo nutné vždy vyjmout jenom malý kousek elektroinstalace a uvolněné místo hned upevnit. Další pokračování bylo vždy možné až po vytvrzení upevněných míst. Na celé ploše tří restaurovaných výjevů byla na barevné vrstvě aplikována oživující fixáž silně zředěným přípravkem (ethylsilikát), s cílem alespoň částečně obnovit původní intenzitu barevných pigmentů. Aplikace injektáží byla možná pouze v místech prasklin či po okrajích hmotových defektů, aby se vyloučilo jakékoliv poškození barevné vrstvy. Jako přípravek pro zpev-

nění byl použit Paraloid B72 (ředěný toluenem), protože právě ten splňoval potřebné nároky a jeho aplikace byla možná také na místech drobných a jinak obtížně přístupných dutin. Po provedení pracně injektáže a dostatečném hloubkovém vysušení zpevňující látky byly vytmeleny všechny větší i menší defekty a praskliny. Byl použit klasický tmel z vápna a jemného písku, který byl upraven do podoby utahované omítky, aby jeho vzhled byl podobný originálním povrchům.“

Restaurování pokračovalo zatónováním velkých ploch rozsáhlých tmelů, při němž bylo použito vyztužené hašené vápno s pigmentem. Takto se celková plocha sjednotila v určitý

celek a mohlo se přistoupit k již pouze drobným retuším a rekonstrukcím. „Rekonstrukce se prováděly pouze na velkých tmelených plochách, a to vysloveně náznakově. Nakonec byla malba vyretušována, ale pouze na místech, kde došlo k přerušení linky hmotovým defektem v omítce a následným nutným vytmelením. Dá se říci, že retuše byly převážně prováděny pouze na místech drobných tmelů. Na závěr práce byly všechny restaurované nástěnné malby ošetřeny v celé ploše ochrannou fixací, která dostatečně konzervuje současný stav jejich zachování a umožní případně další pokračování a plynulou návaznost restaurátorské práce ve spodní části stěny.“

Panna Maria Ochránitelka, svatojiřský výjev, Ukřižování, Klanění

Po dokončení restaurátorských prací v roce 2009 byly restaurované gotické malby na jižní stěně kostelní zdi slavnostně předány farnosti. Stalo se tak při mši v květnu roku 2010, koncelebrované olomouckým biskupem Josefem Hrdličkou.

Autor děkuje akademické malířce a restaurátorce Mirce Trizuljakové za poskytnutí Restaurátorské zprávy z roku 2009, jejíž upravené a zkrácené části v článku cituje.

Pás výjevů: Smrt a nanebevzetí Panny Marie, Korunování Panny Marie, Panna Maria Ochránitelka

PhDr. Karel Kavička
(1940, Prostějov)

Absolvent Pedagogického institutu v Olomouci a Cyrilometodějské teologické fakulty UP v Olomouci. Původním povoláním učitel matematiky a geografie, po roce 1968 pracoval pro nesouhlas se vstupem spojeneckých armád Varšavské smlouvy jako dělník. Zabývá se dějinami církve a církevního umění. Je autorem mnoha publikací a monografií, článků v tisku doma i v zahraničí.

▲ V levé části výjev Svatý Jiří bojuje s drakem, uprostřed scéna Ukřižování

◀ Ukřižování, detail

▼ Korunování Panny Marie

Prostějovské dílo první profesorky kreslení

Terezie Moudrá

Umělkyně Zdenka Vorlová-Vlčková se sice roku 1872 narodila ve Velkém Meziříčí, v Prostějově po sobě ale zanechala hned několik stop, jednou z nich je i vitrážové okno v kostele Povýšení svatého Kříže.

První ... a Češka!

Vorlová pocházela z umělecké rodiny, a proto nikoho nepřekvapilo, že se svou kariéru rozhodla dotáhnout vysoko. Projevila takový talent, že i po překážkách spojených s faktem, že ve druhé polovině 19. století bylo právo žen na vzdělání teprve v počátcích, byla nakonec přijata na umělecko-průmyslovou školu ve Vidni, přímo do malířské speciálky, i bez obvyklého tříletého přípravného studia. Další studium na dámské výtvarné akademii v Mnichově neměla o nic jednodušší, stejně tak bylo otáleno s její žádostí o složení zkoušek, v roce 1898 se ale konečně stala první středoškolskou profesorkou kreslení v celém Rakousku-Uhersku.

Předseda zkušební komise Leander Ditscheiner prý tuto událost komentoval slovy: „Tak, slečno, vy jste první v celém Rakousku, a Češka!“

Prostějovské působení

Do Prostějova se Zdenka dostala díky podpoře svého manžela Josefa Vlčka, který zde roku 1906 získal místo profesora na gymnáziu. Vlčkovi tehdy bydleli na Hanačce u Ing. Václava Součka, jehož dům je známý výjevy od malíře Jano Köhlera. Zdenka se v Prostějově podílela na kulturním životě například návrhy dekorací pro hru Oscara Wilda *Salome*, návrhem na odznak pro ženský pěvecký sbor Vlastimila, velkým tanečním pořádkem pro dámský odbor Sokola či zhotovením portrétů členů rodiny Součkovy. Výtvarně se také podílela na katolickém časopisu *Nový život* a na měsíčníku pro vzdělávání žen, obě periodika vycházela pod záštitou Karla Dostála-Lutinova.

Vitráž s motivem
sv. Antonína a matky
Panny Marie
(foto: David Indra)

Vitráž ve farním kostele

Avšak největším prostějovským dílem Vorlové je secesní vitráž ve farním kostele Povýšení svatého Kříže s motivem svatého Antonína Paduánského kázajícího rybám, s postavou svaté Anny a Panny Marie v lidových krojích. Zde je zajímavostí, že Vorlová folklorně zobrazuje i svaté. Sv. Anna a Panna Maria jsou oblečeny v hanáckém kroji. Realizaci svého návrhu v brněnské dílně Benedikta Škardy osobně řídila.

O Zdence Vorlové-Vlčkové vyšel v roce 1907, kdy byla vitráž v kostele osazena, kratší článek v časopise *Život*, který popisuje autorčin podíl na tvorbě vitráže. „Zdenka Vorlová-Vlčková řídí v závodu Škardově v Brně osobně malbu svého votivního okna (sv. Antonín a sv. Anna) pro farní chrám v Prostějově. Ve strašné vytrvalosti stojí v dílnách mezi sklenáři a dýchá všecky ty výpary taveného olova a cínu, jen aby dílo, které jí tak přirostlo k srdci, vyrostlo rázovitě v jejím duchu a smyslu. Sama podává sklenářům barevná skla do ruky, hledí je vybírat tak, aby se nemusilo moc malovat, t. j. střechovat a piplat, aby se krásný materiál sám sebou co nejvíce uplatnil. Barevné sklo tím, že je

postaveno proti světlu, působí barevně, sytě a světelně zároveň. Není správně, dávat sklářům šaty, ruce, nohy přemodelovat, t. j. jak na starých oknech příliš nudně a tvrdě do poslední čárečky provést: stylovost je hlavní věcí. Zvláště je-li okno určeno pro výšku. Třeba nechat působit světlo a jen nutnou charakteristiku a plastiku ve velkých a význačných formách. – O toto originelní dílo Vorlové měla by se ucházet pražská výstava.“

Vitráž se nachází v kostelní lodi na epištolní straně. Dalším významným umělcem, který navrhl okolní vitráže, je Jano Köhler. Rozdílnost stylů obou autorů je značná. U vitráže Vorlové převládají živé a pestré barvy, které jsou ještě zvýrazněné, když oknem pronikají sluneční paprsky. Další dominantou vitráže je páv, na kterém je krásně vidět pestrost barev.

Nutno zmínit, že vitráží v kostele Povýšení svatého Kříže se můžeme pyšnit díky zakázce od Karla Dostála-Lutinova, který do našeho Prostějova kromě Zdenky Vorlové-Vlčkové pozval i řadu dalších nadaných umělců.

Terezie Moudrá (2003, Prostějov)

Narodila se v Prostějově a po absolvování Gymnázia Jiřího Wolkerla studuje na Masarykově univerzitě v Brně. Několik let se věnovala průvodcovské činnosti v kostele Povýšení sv. Kříže a na radnici. Zajímá se o historii s vazbou na ženská práva.

Životy Pavla Navrátila

Lenka Sehnalová

Zní to jako povídka od Charlese Dickense. Tatínek – dětský lékař – onemocní už v mladém věku roztroušenou sklerózou, maminka pracuje ve školní družině. Rodina se dvěma dětmi žije od výplaty k výplatě... „*Tatínek byl dlouhá léta téměř nepohyblivý, špatně viděl a slyšel. Přesto zůstal tvůrčím člověkem, diktoval básně a povídky a skládal hudbu. Napsal si i skladbu, která se pak hrála na varhany při jeho zádušní mši,*“ říká o svém dětství Pavel Navrátil. „*Otec mi často opakoval: ‘Každý den měj z něčeho radost, zvlášť když můžeš něco udělat pro jiného člověka.’ Od maminky jsem se naučil, co je víra, naděje a láska. Snažím se toho držet celý život.*“

Dětství

MUDr. Pavel Navrátil, CSc., se narodil 12. ledna 1952 v olomoucké porodnici a prvních pět let prožil ve Ptení, kde jeho děda působil jako řídící učitel, otec měl v té době „umístěnku“ do Rýmařova. „*Potom jsme se přestěhovali do Prostějova, do Krapkovy ulice 14. Byly to doktor-ské baráky postavené v padesátých letech, byty v nich přidělovala nemocnice. Dva čtvercové bloky ohraňovaly vnitroblok, který patřil dětem. Válčili jsme spolu, ale především jsme sportovali. Hráli jsme fotbal, volejbal, nohejbal, v zimě jsme bruslili. A taky jsme organizovali různé karnevaly a oslavy a ve sklepe*

Portrét Pavla Navrátila namaloval
v roce 2018 Bob Pacholík
(zdroj: autorova sbírka fotografií)

pořádali loutková představení pro děti. Bylo nás tak okolo deseti, každý jsme měli svoje loutky a sami jsme si psali scénáře,“ vzpomíná Pavel Navrátil na své dětství, ve kterém vznikly základy pro jeho hlavní životní vášně – sport a umění. „*Už když mi byly čtyři roky, hrál jsem na plechové housličky v jednom představení ve ptenské škole. Na lidové škole umění jsem se pak naučil*

vedle houslí i na klavír a sám taky na harmoniku. O hudební kariéře jsem ale nikdy neuvažoval, u nás to bylo jasně nasměrované – hlavně se dobře učit.“

Po ukončení základní školy na Skálově náměstí začal Pavel Navrátil studovat na Gymnáziu J. Wolkra. „Chodila tam celá naše rodina, většina mých příbuzných. Tenkrát, v letech 1967 až 1970, neměla název gymnázium, ale Střední všeobecně vzdělávací škola a studium na ní trvalo jen tři roky. Po maturitě jsem byl přijat na medicínu na Univerzitě Palackého v Olomouci. Otec moc nechtěl, abych se stal lékařem. V padesátých letech, kdy u nás ještě nebyla rozšířená antibiotika, umíraly děti i na běžné nemoci a toho mě chtěl

ušetřit. Nakonec mě ovlivnil strýc Šestorád. Přesvědčil mě, že jako lékař budu prospěšný lidem.“

Lékař

Po studiích se Pavel Navrátil vrací do Prostějova. Nebyl předem zaměřený na jeden obor, kromě interny si podal žádost i na oční a dětské oddělení. „Shodou okolností jsem nastoupil na internu k primáři Jaroslavu Vyroubalovi. Na oddělení působil i skvělý kardiolog a později profesor Jan Lukl, který byl velkým průkopníkem nových metod v medicíně. Díky němu a dalšímu skvělému lékaři Bohuslavu Černoškovi jsem ještě před atestací dostal příležitost provádět specializované výkony. Píchal jsem tzv. ‘subklávky’ – podklíčkové žíly, lumbální punkce nebo biopsie jater. Tehdy ještě nebyla k dispozici taková technika jako dnes. Nemocnice, tenkrát ještě nesla název Okresní ústav národního zdraví, získala první endoskop až v roce 1982. Byl ze skleněných vláken a dodnes si pamatuju, jak jsme pro něj jeli na brněnský veletrh. První gastroskopie proběhla 19. února 1982. Provedli jsme ji společně s MUDr. Helenou Simonovou. Potom přibýly vyšetření ultrazvukem, kolonoskopie, endoskopické vyšetření žlučových cest, až se z našeho oddělení stalo školící středisko,“ vzpomíná Pavel Navrátil, který stál u vzniku gastroenterologického oddělení prostějovské nemocnice a byl jeho prvním primářem. „Současné endoskopy pracují s naprosto odlišnými technologiemi, které jsou rychlejší, přesnější, a především mnohem komfortnější pro pacienty. Dnes se obraz snímá

*Pavel Navrátil při první gastroskopii v únoru 1982
(zdroj: autorova sbírka fotografií)*

elektronicky pomocí čipu a přenáší se na displej.“

Politik a ředitel

V roce 1989 bylo Pavlu Navrátilovi 37 let. Po tzv. sametové revoluci 17. listopadu byl nejprve jmenován členem okresního shromáždění a v prvních svobodných komunálních volbách byl zvolen členem městského zastupitelstva v Prostějově. Jako zastupitel působil dvacet let, až do roku 2010. Čtyři roky byl i radním. „Nikdy jsem nebyl členem žádné politické strany, vždy jsem kandidoval jako nezávislý. Pokud se mám ohlédnout a vyzdvihnout z té doby aktivity, jejichž jsem byl součástí, patřilo by k nim například obnovení reálného gymnázia a zřízení Cyrilo-metodějského gymnázia nebo příchod firem Mubea a Toray do průmyslové zóny. Anebo třeba navrácení historicky cenné sochy Panny Marie Celenské z roku 1768 na Brněnskou ulici. V listopadu 2004 jsem sázel stromy v parku před nemocnicí, společně s Janem Navrátilem, který vznik parku inicioval. Někde tam roste ‘můj’ jerlín, který jsem koupil za honorář z nějaké přednášky,“ popisuje Pavel Navrátil svoje léta v politice.

V polovině devadesátých let se stal ředitelem prostějovské nemocnice, jmenován byl k 1. lednu 1995. „Bylo to náročné období, dostavoval se areál nové nemocnice a doslova za pochodu se měnila spousta věcí. Přijímaly se různé ‘balíčky opatření’, které často přinášely protichůdné věci. Naštěstí jsem na této funkci vůbec nelpěl. Prostě jsem téměř pět let dělal to nejlepši, co jsem uměl.“

Sportovec, především volejbalista

„Volejbalovou dorosteneckou ligu jsem hrál za prostějovský Agrostroj. A jako k většině věcí ve svém životě jsem se k tomu dostal víceméně náhodou – jednomu hráči přejel ruce sud, a tak mě trenér povolal a já jsem byl připraven. Dvě sezóny, letech 1973 a 1974, jsem byl dokonce nejmenším hráčem volejbalové extraligy za Slávii VŠ Olomouc – měřím 182 centimetrů. Jinak se má sportovní kariéra odehrávala v roli trenéra, lékaře, rozhodčího či funkcionáře.“

V letech 1986–1988 studoval na Fakultě telesnej výchovy a športu na Univerzitě Komenského v Bratislavě a stal se trenérem I. třídy ve volejbale. Dvaatřicet let byl předsedou Okresního volejbalového svazu

Pavel Navrátil ve volejbalovém dresu.
(zdroj: www.vkprostejov.cz)

Tandemový seskok v srpnu 2015 (foto: Miloš Sklenka)

v Prostějově a šest let předsedou Krajského volejbalového svazu v Olomouci. Od vzniku Volejbalového klubu v Prostějově v roce 2007 je lékařem A-týmu žen. Výčet jeho úspěchů a ocenění by zabral mnoho řádků – mezi nejcennější patří medaile Ing. Vladimíra Spirita, kterou mu v roce 2022 udělil Český volejbalový svaz za výjimečné zásluhy o rozvoj volejbalu.

Kromě volejbalu se angažoval i ve fotbale, ať už mužů, či v posledních letech i žen. Díky sportu si Pavel Navrátil naplnil i další ze svých vášní – cestování. „Kromě Albánie, Litvy a Estonska jsem navštívil všechny země Evropy. V Asii jsem se podíval do Ázerbajdžánu, Číny, Hongkongu, Izraele, Japonska, Jižní Korey,

Kazachstánu, Ománu, Spojených arabských emirátů a Thajska. V Americe jsem zavítal do Argentiny, Brazílie, Kanady, Mexika, Paraguaye a USA, v Africe do Egypta, Tunisu a na Kanárské ostrovy. Byl jsem i v Austrálii a naposledy jsem letos v listopadu navštívil Jordánsko.“

Učitel, fotograf, muzikant... a tak dál

Více než čtvrt století učil Pavel Navrátil na Střední zdravotnické škole v Prostějově. „Učil jsem moc rád, bavilo mě předávat studentům složité vědomosti tak, aby jim porozuměli. Myslím, že je to hlavně věc jazyka, komunikace a vstřícnosti.“

Na svých častých cestách po světě začal Pavel Navrátil fotografovat a to jej přivedlo ke členství v prostějovském Fotoklubu a prezentování svých děl na řadě výstav. Zatím naposledy v říjnu na XIV. klubové výstavě v prostorách okresního archivu a také na střední odborné škole na náměstí E. Husserla, kde vystavil fotky z karnevalu v Riu a vodopády Iguazú. „*Přiznávám, jsem naprostý autodidakt. Občas s nadsázkou říkám: vy to umíte, já to mám rád. A jako ve všem, co mě baví, se snažím i ve fotografování zdokonalovat,*“ komentuje svoji tvorbu.

Ještě aktivnější než ve fotografování je ovšem v muzicirování. „*Hrál jsem v nesčetně uskupeních, které se scházely při různých příležitostech. Je jich fakt hodně, za všechny bych vybral například Hloučeláky, Reminiscenci, Záhořáky nebo Avatarka band. Zahrál jsem si i s Maličkostmi, Mánesem, Klasem, Tavernou nebo Náhodou... Hraní miluju, patří k mým největším radostem. Je pro mě zásadní i proto, že jsem se při něm potkal a sprátelil se spoustou skvělých lidí, kteří jsou pro mě hodně vzácní a důležití. Moc rád bych je všechny jednotlivě vyjmenoval, ale to bohužel nejde. Všechny je mám ve svém srdci a ve vzpomínkách.*“

Ani hudbou a fotografováním ovšem výčet Navrátilových aktivit nekončí. Řadu let ho bavila akvaristika, měl i hodně velká akvária a pro „vodní blechy“ – perloočky a buchanky – si jezdil na kole do sádek v dnes již zbořeném cukrovaru v Čelechovicích na Hané. „*Taky jsem byl deset let kynolog. Na vojně v Kutné Hoře jsem našel zatoulané štěně a vzal jsem si ho domů. Byl to kříženec vlčáka a kolie, pojmenoval jsem ho Cid. Nakonec vážil skoro padesát kilo a chodil jsem s ním na cvičák. To bylo další místo, kde jsem se setkal s řadou úžasných lidí.*“

Jánského plaketa a smysl života

Pavel Navrátil během svého života mnohokrát daroval svou krev skupiny 0 Rh+, k dnešnímu dni to bylo přesně 97krát. „*Souvisí to s mým přesvědčením, že člověk by měl hlavně být prospěšný ostatním lidem. Nemá se snažit až tak sám vynikat, jako usnadňovat cestu jiným... A tím se vracím vlastně na počátek, k tomu, co mi říkával tatínek: Každý den mějme z něčeho radost. Zvlášť z toho, co uděláme pro druhé.*“

**MUDr. Pavel Navrátil, CSc.
(1952, Olomouc)**

Absolvent Lékařské fakulty UP v Olomouci a FTVŠ v Bratislavě, zakladatel a první primář oddělení gastroenterologie nemocnice v Prostějově, v letech 1995–1999 ředitel prostějovské nemocnice, v letech 1990–2010 člen městského zastupitelstva. Ženatý, tři děti, šest vnoučat.

Sochy a města II.

Lenka Sehnalová
Bob Pacholík

V minulém čísle Řádků PRO vás jsme vám poprvé představili projekt Sochy a města, který je společným dílem Fakulty restaurování Univerzity Pardubice a Ústavu chemické technologie restaurování památek Vysoké školy chemicko-technologické v Praze.

„Cílem projektu je vytvoření nástrojů pro identifikaci, dokumentaci, evidenci a popularizaci skupiny děl nemovitého kulturního dědictví – uměleckých realizací vzniklých ve veřejném prostoru mezi lety 1950–1989. U objektů z vybraných materiálů je také cílem stanovit památkové postupy a metodiky pro dlouhodobou preventivní ochranu, konzervaci a restaurování těchto uměleckých děl... Naprostá většina z nich není prohlášena za nemovité kulturní památky. Komplikací při prohlašování je často nedostatek informací o vlastnictví objektů, autorství, dataci, výtvarných

kvalitách či autenticitě zachování děl... Finálním cílem topografické části projektu bude identifikovat a doporučit další ochraně především díla vyšší kvalitativní úrovně (často od uznávaných umělců a vysoké materiální hodnoty). Budou prezentována i široké veřejnosti v mediálním prostoru“ – to je část úvodního slova na webových stránkách projektu, který naleznete na www.sochyamesta.cz.

Jejich součástí je i databáze, která v současnosti mapuje pět a půl tisíce položek z více než třiceti tisíc děl, která v období socialismu vznikla z veřejných financí pro interiéry a exteriéry úřadů, škol, zdravotních a nákupních středisek nebo jako výzdoba prostor panelových sídlišť. Z města Prostějova databáze zaznamenává čtyřicet objektů. Čtyři z nich jsme otiskli v minulém čísle, další čtyři vám představujeme na následujících stránkách.

Mgr. Lenka Sehnalová
(1964, Prostějov)

Absolventka Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze. Řadu let působila jako redaktorka regionálních periodik a regionální televize. V současné době je lektorkou nordic walkingu.

Bob Pacholík
(1947, Prostějov)

Fotografický glosátor prostějovského dění. Absolvent Střední průmyslové školy strojnické v Prostějově, působil jako metodik amatérské výtvarné tvorby v Okresním kulturním středisku, spolupracoval s HaDivadlem, byl fotografem Hanáckých novin a Prostějovského týdne. Letitý člen prostějovského městského zastupitelstva. Svá díla vystavoval na řadě míst po celé republice.

Abstraktní socha

– tak se jmenuje dílo, které bylo v roce 1989 instalováno na prostranství před „multifunkční budovou“ v Plumlovské ulici (dnes v ní sídlí především supermarket Penny). Autorem artefaktu byl sochař Jiří Marek (1914, Velké Meziříčí – 1993, Brno). Dílo umístěné na 163 cm vysokém mramorovém podstavci je vytvořené z vápence, je tři metry dlouhé a 155 cm vysoké. V roce 2017 byl jeho stav popsán jako „dobrý“

s tím, že chybí jedna základová mramorová deska, je poničeno sprejery a vápenec je biologicky poškozený mechy a lišejníky. Tyto závady jsou v současnosti již opraveny.

Leknín

V roce 1975, kdy vznikla kašna se skulpturou Leknín, se dnešní náměstí Spojenců jmenovalo náměstí Rudé armády. Hlavním tvůrcem díla byl ve spolupráci s architektem Janem Palackým sochař Jan Habarta. Oba byli také autory Památníku družby, odhaleného na stejném náměstí v roce 1972. Jan Habarta zemřel 16. prosince 1989, takže se odstranění tohoto sousoší dělníka a rudoarmějce nedožil. Stejně skončila i další jeho socha pro Prostějov – bronzový pomník V. I. Lenina, vztyčený v roce 1977 na tehdejším náměstí 9. května, dnes náměstí T. G. Masaryka. Investorem kašny se skulpturou Leknín, která je vytvořena z travertinu a dodnes je v dobrém stavu, byl Městský národní výbor.

Bez názvu

Tento pískovcový reliéf nemá v databázi na www.sochyamesta.cz žádný název, a dokonce se nepodařilo vypátrat ani jeho autora. Na fasádu pěti-

podlažního panelového domu v Nerudově ulici byl umístěn v roce 1985, kdy byl objekt zkolaudován pro účely vojenské ubytovny. Tato budova je však od počátku zázemím služeb pro seniory; v současné době má pod názvem Domov seniorů Prostějov, p. o., kapacitu 226 míst. V opločené zahradě okolo domu je umístěna řada dalších uměleckých děl.

Truchlící žena

Na rozptylové loučce v areálu Městského hřbitova v Prostějově stojí od roku 1986 socha s názvem Truchlící žena. Pietní místo vzniklo ve spolupráci prostějovského architekta Ladislava Langer a olomouckého sochaře Zdeňka Přikryla (1928–2020), dalším spoluautorem byl olomoucký sochař Jaroslav Přindiš (1927–2014). Tři metry vysoká a 80 cm široká socha je vytvořena z vápence a až na nánosy lišejníků a prachu je v dobrém stavu. Investorem díla byl Městský národní výbor v Prostějově.

Raně středověké pohřebiště v Dětkovicích

Pavel Fojtík

Při severním okraji obce Dětkovice, okres Prostějov, protíná silnice vedoucí od nedalekých Určic polohu s pomístním názvem „Za zahradama“. Právě v tomto prostoru otevřel již v roce 1899 archeolog I. L. Červinka první kostrové hroby poukazující na existenci raně středověkého pohřebiště. Místo bylo archeologicky „znovuobjeveno“ v roce 2000 a mezi léty 2009 až 2013 zde realizovalo prostějovské pracoviště Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i., sérii záchranných odkryvů, které zdokumentovaly celkem 134 hrobů náležejících do průběhu celého 11. století, tj. do tzv. mladší doby hradištní. Počtem odkrytých hrobů se tak dětkovické pohřebiště řadí mezi největší dosud zkoumané venkovské nekropole mladohradištního období na Moravě a i v jejich kontextu upoutá nezvykle početnou kolekcí nálezů (stříbrných mincí českých, moravských a uherských ražeb, dále šperků z kovů, ale např. i polodrahokamových kamenů jako křišťál, ametyst či karneol).

Objev dalších hrobů

V červnu až září letošního roku byly realizovány přípravné práce související s plánovanou výstavbou dalšího rodinného domu (spočívající nejprve v prodloužení vodovodu a kanalizace a následně zejména ve skryvce ornice v ploše stavby). S předstihem realizovaný záchranný archeologický výzkum přinesl, v souladu s očekává-

ním, objev dalších 10 hrobů. Již při zahájení odkryvu bylo však zřejmé, že značná hloubka hrobových jam není v souladu s obvykle mělkými hroby mladohradištními, což následně potvrdil i nález dvou keramických nádob uložených v nohách zemřelého (hrob č. 2/2023). Jiný hrob (hrob č. 3/2023) byl sice bez nálezů, poskytl ale velmi zajímavou terénní situaci v podobě negativu pohřebních nosítek, tzv. „már“ neboli „lůžka mrtvého“. Tyto se zřetelně odlišovaly od okolního zásypu, což umožnilo zachytit jejich původní tvar, a to včetně polohy podstavných nožek, které se

*Kostrový hrob č. 2/2023 se dvěma keramickými nádobami
(foto P. Fojtík, ÚAPP Brno)*

*Kostrový hrob č. 3/2023 s dokladem
pohřebních nosítek
(foto P. Fojtík, ÚAPP Brno)*

*Dětský kostrový hrob č. 7/2023
(foto P. Fojtík, ÚAPP Brno)*

otiskly do jinak intaktního podloží hrobové jámy – odkrytá situace tak připomněla obdobné zjištění z hrobu č. 25/2005 na velkomoravském pohřebišti v nedalekém městě Prostějově (zde na ul. Okružní). Pohřební nosítka byla zaznamenána i v jiném zkoumaném hrobě (hrob č. 8/2023), sloužícím za místo posledního odpočinku ženě vybavené nejen keramickou nádobou, ale i železným nožíkem a především drobnými železnými náušnicemi ležícími při lebce, a to v oblasti kostí spánkových. Ve výplni výše přibližného ženského hrobu byly navíc lokalizovány drobné kosti náležející lidskému plodu nebo novorozenci. Ostatní hroby (viz např. dětský hrob č. 7/2023) poskytly jen

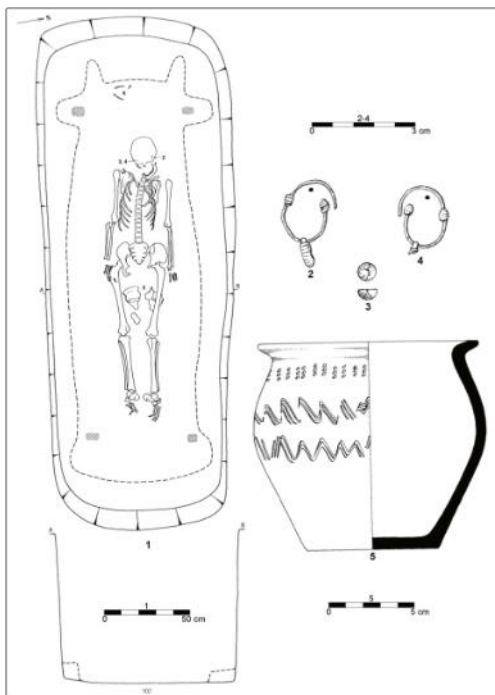
skelety pohřbených, uložených k - „věčnému spánku“ v obvyklé natažené poloze na zádech, s nohama směrem k východu a hlavou k západu, tedy v souladu s křesťanskými zvyklostmi.

Nejtemnější úsek moravských dějin

Aktuální záchranný archeologický výzkum bezpochyby zasáhl nejstarší část výše zmíněné dětkovické raně středověké nekropole, kterou můžeme časově klást zřejmě do průběhu pokročilejšího 10. století. Jedná se tak o velmi cenný doklad počátků pohřbívání v době po zániku velkomoravských center způsobeném vpádem starých Maďarů někdy

Kostrový hrob č. 8/2023 s dokladem
pohřebních nosítek a nádobou
(foto P. Fojtík, ÚAPP Brno)

Prostějov, Okružní, analogie nosítek

v letech 905 až 906 na straně jedné a začleněním Moravy (postupně dobyté na Polácích knížetem Oldřichem a svěřené jím do správy jeho synovi Břetislavovi) do rámce přemyslovského státu někdy v prvních deceniích 11. století na straně druhé. Oprávněně tak můžeme hovořit o památkách z doby „nejtemnějšího úseku moravských dějin“, kdy o Moravě postrádáme věrohodnějších a ucele-

nějších písemných zpráv. Lze tak očekávat, že započaté podrobné vyhodnocení lokality, včetně moderních přírodovědných (např. antropologických a genetických) analýz, nám napomůže osvětlit situaci na střední Moravě v době zmíněného „historického temna“ a podkryje dosud skrytá tajemství z časů rodícího se českého státu.

PhDr. Pavel Fojtík
(1978, Prostějov)

Archeolog, působí na prostějovském pracovišti Ústavu archeologické památkové péče Brno, pravidelně publikuje nejen v domácích, ale i v zahraničních odborných periodikách a je autorem či spoluautorem několika monografií.

Střípky z historie prostějovského Leteckého učiliště

Martin Mokroš

Nemohu začít jinak než citací slavného projevu Winstona Churchilla z anglického parlamentu ze srpna 1940, kdy řekl v originále toto: „Never in the field of human conflict was so much owed by so many to so few“, v překladu „Nikdy v historii lidských konfliktů nevděčil tak velký počet lidí takové hrstce lidí“. Jednalo se o pochvalu všem pilotům RAF, kteří se účastnili slavné letecké Bitvy o Británii. Nás může těšit, že mezi těmi pochválenými byli i absolventi prostějovského Leteckého učiliště, kteří se alespoň takto mohli pomstít německým okupantům za ztrátu své vlasti. I proto stojí za to si připomenout alespoň pár momentů z jeho historie.

Přesídlení do Prostějova

Ta sahá do dvacátých let minulého století, kdy byl Prostějov jedním z kandidátů na přesun leteckého učiliště z Chebu. Vynecháme zde stavební peripetie, výkupy pozemků atd. a skočíme rovnou do roku 1927. Jak uvádí kronika Leteckého učiliště, ve dnech 21., 22., 23. září 1927 přesídlilo velitelství Učiliště pro letectvo z Chebu do Prostějova. Činnost velitelství v Chebu skončila dne 20. září 1927 večer a v Prostějově začala dne 24. září 1927. Výnos ministerstva národní obrany (MNO) uvádí doslova toto: „Přesídlení velitelství učiliště pro letectvo z Chebu do definitivní posádky v Prostějově pro-

vádí se v době mezi 15. a 30. září 1927. Po provedeném přesídlení bude se jmenovati část učiliště v Prostějově 'Učiliště pro letectvo' a část, která zůstává v Chebu, 'Detachment učiliště pro letectvo'.“ V srpnu 1928 bylo MNO nařízeno přemístění „Leteckého školního oddílu II. Detachmentu učiliště pro letectvo“ v Chebu do stále posádky v Prostějově. Z chebského „Parku učiliště pro letectvo“ přesídlil v září do

*Důstojníci a rotmistři LU při ostavě
v Prostějově 1929*

před radnicí

Důstojníci Leteckého učiliště v Prostějově (zdroj: autorův archiv)

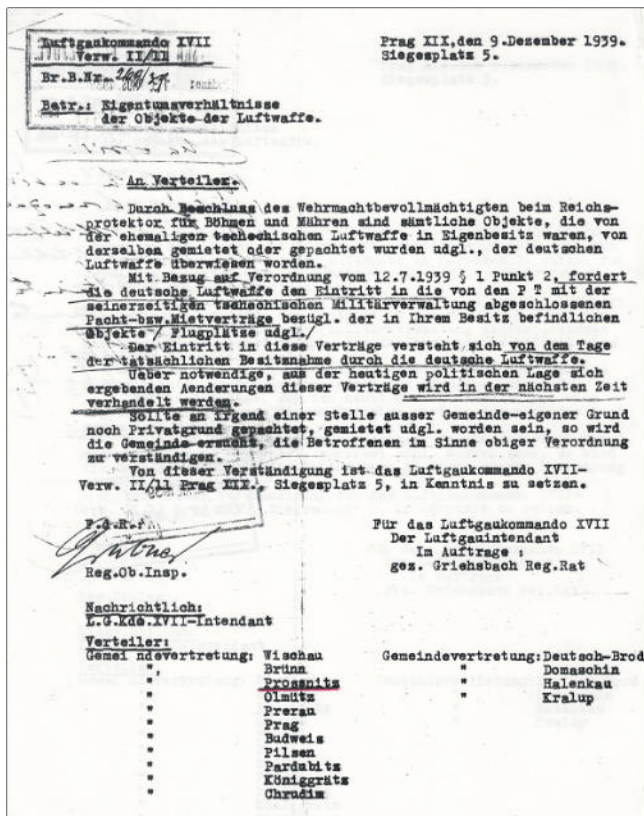
*Velitel LU plk. Bedřich Starý
(zdroj: autorův archiv)*

Prostějova také sklad a pomocná letka. Následně bylo dne 15. září 1928 zrušeno Velitelství detachementu učiliště v Chebu s technickou správou. Ze setnin „Detachementu učiliště pro letectvo“ zůstala přechodně v Chebu jen pilotní škola stíhací, která však plně spadala pod prostějovské velitelství. Velitelství v Prostějově vzniklo dne 15. listopadu 1928. V roce 1928 došlo také ke změně názvu školy na Vojenské letecké učiliště v Prostějově. Je to tedy již dlouhých 95 let. Velitelem byl tehdy držitel řádu „Čestné legie“ pplk. Bedřich Starý, který učilišti velel až do roku 1929. Ihned po svém příchodu do Prostějova se příslušníci Leteckého učiliště začali prezentovat místnímu obyvatelstvu. Prostějovští občané se s nimi mohli

veřejně setkat nejenom při různých státních svátcích, ale i při leteckých dnech nebo na reprezentačních posádkových plesech, případně během veřejných vystoupení učilištního pěveckého a vzdělávacího souboru „Dalibor“. Významnou událostí se stalo předání praporu VLU věnovaného okresy Prostějov a Plumlov, které proběhlo za přítomnosti brněnského zemského vojenského velitele arm. gen. Sergěje Vojcechovského 22. září 1935.

Německá okupace

Rozvoj Leteckého učiliště násilně přerвала německá okupace a 15. březen 1939. Co se tehdy dělo na Leteckém učilišti? Můžeme zabrousit do tehdejší kroniky. Od ranních hodin dne 15. března byl očekáván příchod prvních německých vojenských jednotek. První auto přijelo do Leteckého učiliště kolem jedenácté hodiny. Velitel německého předvoje se dostavil na velitelství Leteckého učiliště, kde dojednal s místním velitelem plk. Starým způsob a postup předávání a likvidace učiliště. Během následujících dnů přicházely další jednotky říšské armády, postupně pro ně byly uvolňovány budovy, na letišti byl zastaven letecký provoz. Dne 18. března se začalo s propouštěním mužstva, poddůstojníků, rotmistrů a důstojníků. Z nařízení MNO bylo v Leteckém učilišti započato s odváděním materiálu německému vojsku krátce po příchodu říšsko-německé části, a to koncentrací a odevzdáním zbraní a střeliva. Postupně pak byly přebírány zásoby technického materiálu u letek a ve skladu, letounů a jejich příslušenství

Dokument okupační zprávy týkající se letišť
(zdroj: autorův archiv)

v hangárech. Aby další chod služby při likvidaci trval nerušeně dál, byla zabezpečena činnost velitelských orgánů po odchodu pomocného mužstva z řad dělesloužících poddůstojníků; činnost technických orgánů letek byla soustředěna za účelem předávání materiálů k orgánům technické správy. Obdobně pokračovala činnost hospodářské správy s jejími orgány. Likvidace probíhala v celku bez překážek a podle vydaných předpisů, takže se očekávalo, že koncem dubna 1939 bude předání ukončeno. Až do vlastního ukončení likvidace Leteckého učiliště trvala

nadále i činnost velitelství s jeho bezprostředními pomocnými orgány. Veškerá vlastní činnost učiliště byla ukončena 31. července 1939. Po dobu okupace bylo prostějovské letiště obsazeno německými vojáky, kteří používali veškeré ponechané zařízení pro výcvik svých pilotů. Výhodná poloha letiště ve středu Protektorátu vedla k tomu, že zde vznikla jedna z největších německých leteckých škol, tzv. „Fliegerschule“, která fungovala prakticky až do pádu Třetí říše v roce 1945.

V řadách RAF

Jak již výše uvedeno, absolventi učiliště svůj odpor k okupantům vyjádřili jasně a různými cestami utekli z Protektorátu a dostali se do RAF, kde proti okupantům létali na Hurricanech, Spitfirech a Wellingtonech v řadách československých perutí. Asi k nejslavnějším absolventům Leteckého učiliště, kteří pak v RAF bojovali, patřil Josef František, František Fajtl a František Peřina. O nich bychom ale mohli napsat samostatné statě, a tak raději přidejme do seznamu další jména těch, kteří pak byli v projevu W. Churchilla také oceněni. Jsou to například Anderle Leoš, Bartoš Jindřich, Brandt Václav, Dvořák Antonín, Fejfar Stanislav, Hájek Jaroslav, Hrnčír Jan, Kalenský Josef, Kloboučník Josef, Kopal Karel, Kopecký Miroslav,

Koukal Josef, Linka Stanislav, Matějka Karel, Mrázek Karel, Šlouf Václav, Trojáček Karel, Žampach Josef, Žanta Otto a další.

Poválečná obnova

Po skončení druhé světové války prostějovské učiliště opětovně zahájilo svoji činnost již v průběhu června 1945. Protože bylo před koncem války bombardováno, stav nebyl nejlepší. Zajímavým momentem byla rekreace zhruba 100 příslušníků Rudé armády, kterým velel podplukovník Bezručenko, z nichž bylo 80 výkonných letců. Vegetovali v letištních budovách od června do srpna 1945.

Velitelem VLU se stal příslušník čs. letectva ve Velké Británii plk. let. Josef Duda. U učiliště postupně vznikla řada kurzů, kde probíhal přeškolovací a instruktážní výcvik zahraničních i domácích pilotů. Vzhledem ke špatnému stavu prostějovského letiště se pilotní výcvik v roce 1945 odehrával jen na letišti v Olomouci-Neředíně, kde se létalo již od 3. září 1945. V prosinci téhož roku došlo k přejmenování školy na Letecké učiliště. Při říjnových oslavách vzniku ČSR v roce 1945 byl v Praze zástupcem učiliště slavnostně navrácen původní prapor. Postupné zprovoznění prostě-

jovského letiště umožnilo rozšiřovat rozsah výcviku budoucích pilotů čs. vojenského letectva. V Prostějově se začalo létat od 15. března 1946.

V dubnu 1946 se uskutečnila návštěva letecké generality v Prostějově a žák Leteckého učiliště Gustav Protivínský byl obdarován leteckými náramkovými hodinkami, protože jako první vzlétl v osvobozené vlasti do vzduchu. Rostoucí počet pilotních škol a kurzů si vynutil 15. ledna 1946 vytvoření organizačních mezičlánků v podobě „Velitelství pilotních škol a kurzů“, zřízených na letištích v Prostějově a Olomouci. Dnem 26. února 1946 byla zmíněná velitelství přejmenována na Pilotní školy I a III. Na letišti v Olomouci se odehrával elementární výcvik na letounech C-6 (Bücker Bü-181B) a později i C-106 (Bü-181B s čs. motorem Minor), zatímco v Prostějově probíhal pokračovací výcvik na letounech C-2 (Arado Ar-96B). Na své pilotní řemeslo se žáci učiliště připravovali zhruba dva roky.

Luftwaffe na prostějovském letišti (zdroj: autorův archiv)

Slavným okamžikem byla návštěva prezidenta republiky Edvarda Beneše 14. července 1946. O stále větším rozsahu leteckého výcviku svědčí i skutečnost, že v roce 1947 bylo u učiliště odlétáno 37.259 hodin.

Osud Leteckého učiliště po Únoru

Stejně tak jako celou čs. armádu i Letecké učiliště v Prostějově postihly personální čistky, uskutečňované od února 1948. Do čela školy byl místo propuštěného plk. Dudy postaven jeho dosavadní zástupce plk. Jaroslav Studený, bývalý příslušník 310. stíhací perutě ve Velké Británii a 1. čs. smíšené letecké divize v SSSR. Po necelém roce jej postihl osud jeho předchůdce a ve velení školy se následně v krátkých intervalech vystřídalá několik důstojníků. K určité personální stabilizaci došlo až v roce 1950, kdy se velitelem školy stal po návratu ze studia v SSSR pplk. Rajmund Orel.

Blížíme se ke smutnému závěru, protože nic netrvá věčně a zlá doba způsobila i konec Leteckého učiliště v Prostějově. Svoje působení v Prostějově Letecké učiliště završilo v roce 1959 a v návaznosti na reorganizaci vojenského leteckého školství se přemístilo na východní Slovensko. Velitelství školy bylo redislokováno

z Prostějova do Košic (srpen), 1. letecký školní pluk z Prostějova do Prešova (srpen) a 2. letecký školní pluk z Hradce Králové do Košic (listopad). Současně Letecké učiliště od Leteckého technického učiliště, které v téže době procházelo transformací na Technické učiliště, převzalo přípravu středního pozemního zabezpečovacího personálu. Na Slovensku Letecké učiliště působilo ještě řadu let. V roce 1963 bylo přejmenováno na Vyšší letecké učiliště a doba přípravy budoucích pilotů se prodloužila na čtyři roky. Po řadě dislokačních a organizačních změn u podřízených útvarů bylo k 30. srpnu 1973 VLU zrušeno. Na jeho základě dnem 1. září uvedeného roku vznikla Vysoká vojenská letecká škola „Slovenského národního povstání“, v níž se v rámci čtyř- až pětiletého studia připravovali vysokoškolsky vzdělaní příslušníci létajícího i pozemního personálu čs. vojenského letectva. Středoškolskou přípravu leteckých specialistů převzalo nově zřízené Vojenské letecké učiliště v Prešově.

To bylo pár střípků z historie Leteckého učiliště. Může nás těšit, že výcvik pilotů v našem městě mimo jiné pomohl porazit německé okupanty a vytvořil páter hrdé armádní složky, za jakou je letectvo vždy považováno.

Mgr. Martin Mokroš
(1969, Prostějov)

Středoškolský pedagog, ředitel Střední zdravotnické školy v Prostějově. Věnuje se historii druhé světové války, je fandou ledního hokeje, faktografické literatury a plastického modelářství.

Pozapomenuté štěstí?

Michaela Kokojanová

Díky iniciativě a hlavně díky značným soukromým vkladům některých mohovitých měšťanských rodin zkrášlilo též Prostějov v průběhu 18. století několik hodnotných barokních plastik světců. Šlo o typ investice víceúčelové. Zvyšovala kulturní renomé obce, stvrzovala její příslušnost ke katolickému táboru, možná též povzbuzovala a posilovala patriotické citění, zvláště u těch

sousedů, kteří se ve vyliďněném městě zabydlovali po třicetileté válce či až po požáru z roku 1697. A bylo by podivné, kdyby štedří donátoři ze svých úvah vypustili naději na „věčnou“ připomínku svých zásluh a postavení, kdyby nezatoužili potomkům zanechat důkaz svého rozhledu a vytríbeného vkusu. Pro takovou lidskou slabůstku mívali současníci pochopení – údaje o dárcích se často stávaly součástí textu na hotovém díle.

Mariánská socha naproti Milosrdných

Na vysokém, umělecky pojednaném podstavci sochy Navštívení Panny Marie (podle nápisem inzerované umělecké předlohy označované též Panna Maria Karlovská), dnes umístěné v miniparčíku na střetu Újezda s ulicemi Olomoucká a Svatoplukova, čteme v latinské podobě jména manželů Chromých, Karla Františka a Kateřiny, rozené Ledererové. Nápis doplňuje letopočet 1718 a funkce, již tehdy zastávala hlava rodu – výběrčí dobytčí přírážky v dolním okrese olomouckém (od roku 1728 pak první představený nově zřízeného prostějovského hospodářského direktoria).

Erb s textem (foto: Igor Kokojan)

Jeřáb popelavý (zdroj: internet)

Mnohem více se o protagonistech příběhu skulptury zájemce dozví v článku Františka Starého, nemocničního a hřbitovního kněze a znalce církevních památek (Prostějovský farní věstník, 1934, roč. 4, č. 1, s. 1–3). Rozsah jeho vědomostí, ač jim pomalu táhne na devadesátku, pokud je mi známo, nikdo z jeho následovníků nepřekonal, ač by to nejspíš možné bylo. Nevíme například, kterému mistrovi dárci zadali zakázku, proč zvolili právě tuto situaci Matky Boží, kdo a proč rozhodl o umístění sochy, „stěhovala-li se“ opravdu jen dvakrát.

Pozoruhodný detail

Odpovědi zůstanou nadále námětem pro povolanější, cíl tohoto příspěvku je mnohem skromnější: Upozornit na pravděpodobný omyl v interpretaci znakového artefaktu na podstavci sochy. Úvodem si neodpustím povzdech: Kéž bychom tak věděli, co si o nové ozdobě města, jejích původcích a tvůrcích povídali současníci – samozřejmě včetně vábivých pikantních informací distribuovaných šeptandou. Nákladný dar, stejně jako velkorysí donátoři obecné pozornosti prostě uniknout nemohli. Škoda, že si nemůžeme poslechnout...

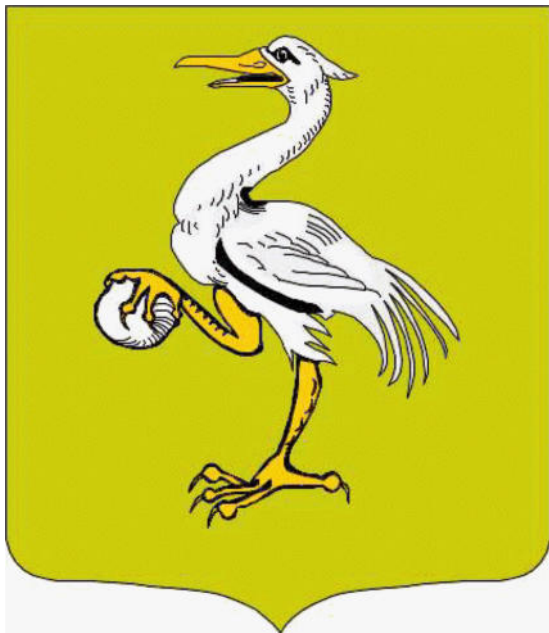
Určitě bychom se dověděli víc též o pozoruhodném detailu umístěném na západní straně podstavce sochy ve znaku korunovaném turnajským helmem s pokryvadly. Nejsme sice nadále s to uvést na pravou míru domněnku ohledně nobilitace pana Karla Františka Chromého (dodejme k výše již uvedenému: zámožný pravovárečný měšťan těšící se nepochybně velké úctě kořeněné nejspíš příslušnou dávkou závisti, majitel honosného domu v místech dnešní radnice), ale troufneme si alespoň naviklat v literatuře dlouhodobě usazené mínění, že erbovní obraz

představuje „*dravého ptáka se zahnutým zobákem*“.

Domníváme se, že jde o v detailech řádně vyvedenou heraldickou figuru jiného zástupce ptačí říše. Jako „*pták stojící na jedné noze na vyvýšenině, ve zvednuté noze držící kámen nebo kouli*“ bývá zobrazován jeřáb, zastarale zorav. Ornitolog by upřesnil jeřáb popelavý. Když jeho hejno odpočívalo, střežival prý bezpečí zdatný jedinec s dopomocí rafinovaného poplašného zařízení. V pařátku držel těžký kámen. Pokud by ho zmohla dřímota, pád balvanu by mu jeho roli názorně připomenul.

Neznámý tvůrce soklu, mistr kamenický, nebo možná jen jeho pomocník, očividně znal takového tvora pouze z doslechu, ale snažil se zadání vyhovět. Oproti reálu tak opeřenci popřál podobu poněkud blahobytnější, než je zdrávo – konečně měl za úkol vytesat symbol bdělosti a opatrnosti, a pro takovou specializaci je robustnost na místě. Mírným zakřivením zobanu pak mohla svévolně přispět vada materiálu nebo nešetná oprava.

Jeřáb bývá považován za „*ptáka štěstí*“ a má moc zvěstovat „*velkou událost*“.

Kresba jeřába (zdroj: internet)

Ten „*náš*“ poznán-nepoznán pevně drží kámen signalizující stupeň jeho bdělosti více než tři stovky let! Nepřipadá vám ignorování nezištné nabídky něčeho tak potřebného, jako je prchavé štěstí, přinášející minimálně naději, jako neúcta, ne-li barbarství?

PhDr. Michaela Kokojanová
(1953, Litoměřice)

Absolventka oborů historie, výchova a vzdělávání dospělých a teorie kultury na FF UP Olomouc. Začínala jako archivářka a později jako redaktorka podnikového časopisu v Oděvním průmyslu Prostějov, poté pětadvacet let působila jako historička starších dějin v prostějovském muzeu. Zabývá se regionálními dějinami v 16.–19. století. Zaměřuje se na každodennost, prosopografii a vzájemné působení lidské komunity s danou přírodní realitou.

Dr. Jan Černý – první moravský zemský prezident

Jan Janků

Jan Černý (zdroj: Wikipedie)

Morava je jednou ze tří historických zemí, které spolu s Čechami a Slezskem tvoří náš stát. Po počáteční nezávislosti v 8.–10. století, kdy byla i velmocí střední Evropy, se stala součástí českého státu. Za Velké Moravy zde panovali knížata moravská a jeden král – Svatopluk. Ten byl takto titulován podle kronik a historických listin okolními panovníky i papežem. Od 11. století se nacházela Morava pod vládou Přemyslovců, jejichž mladší synové zde vládli jako moravská knížata. Téměř vždy se tato knížata snažila o co největší samostatnost. Tyto spory a boje o větší autonomii vůči Praze vyřešil až císař Fridrich Barbarossa

v září 1182. Vyhlásil Moravu markrabstvím, nezávislým na Čechách. Markrabská hodnost byla Moravě odebrána až v roce 1918, se vznikem Československa.

Moravští zemští prezidenti

I když tak Morava ztratila téměř jakoukoli samosprávu, zůstalo jí alespoň, v některých oblastech, nezávislé rozhodování a financování a úředně ji spravoval zemský prezident. Morava měla ve své historii celkem tři prezidenty, vždy právníkého vzdělání. Byli to pánové Dr. Jan Černý, JUDr. Jaroslav Caha a JUDr. Jaroslav Mezník. My se podrobněji seznámíme s životem toho prvního, Jana Černého. Ale jedna dvě věty i o těch dvou zbývajících, jejichž životy skončily tragicky.

JUDr. Jaroslav Caha (20. června 1883 – 23. ledna 1941) byl ve funkci prezidenta od 2. července 1939 až do své tragické smrti v roce 1941, kdy jej usmrtil elektrický proud od stolní lampy.

Třetím a posledním zemským prezidentem Moravy, který byl do funkce jmenován 1. května 1941, byl JUDr. Jaroslav Mezník (4. dubna 1884 – 14. listopadu 1941). Tento statečný muž byl zapojen do protifašistického odboje a 6. listopadu 1941 byl gestapem zatčen. Aby neprozradil nikoho ze svých spolupojovníků, nechal se při nahraném útěku postřelit a poté pádem z římsy

okna v druhém patře Kounicových kolejí v Brně i usmrtil. Úřad moravského prezidenta Němci zrušili a komunisté po válce již neobnovili. Tak tehdy rozhodla Moskva.

Jan Černý – život a studium

Nyní o Janu Černém, který v Prostějově žil a působil jako vysoký úředník Rakouska-Uherska. Jan se narodil 4. března 1874 v Uherském Ostrohu v rodině koželuha.

Otec i matka byli hluboce věřícími katolíky. Jak to tak často bývalo, talent a píli jejich syna rozpoznal místní farář Jan Barták, který mu pomohl i v počátcích studia. Po maturitě na gymnáziu v Uherském Hradišti si prosadil přes odpor rodičů drahé studium na právnické fakultě české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Při studiu pracoval jako pomocný úředník a v roce 1898 úspěšně promoval. Po vysoké škole se dal na dráhu konceptního úředníka. Musel proto v letech 1895, 1899 a 1900 složit tři státní zkoušky. První historicko-právní, další judičiální a poslední ze státovědní tematiky.

Kariérní postup

Od roku 1899 pracoval jako úředník na okresním hejtmanství v Hodoníně. Zde se 10. září 1901 oženil s Julií Hnilicovou a narodili se jim dva synové – Zdeněk (26. srpna 1902) a Vladimír (7. srpna 1906). Černý se projevil jako velice schopný, příčinnlivý úředník a právník. Jeho služební

Jan Černý ve své kanceláři (zdroj: Wikipedie)

postup byl proto rychlý. 22. července 1908 začala ve Vídni pro Jana Černého služba na ministerstvu veřejných prací v hodnosti prozatímního ministerského vicesekretáře. Ve Vídni se osvědčil a nadřízení se rozhodli využít jeho skvělých schopností. Poslali jej v roce 1910 z Vídne do našeho města, do Prostějova.

V Prostějově

Prostějov bylo tehdy moravské město velmi dynamického rozvoje, ale patřilo „k těm hospodářsky, sociálně a národnostně nejkomplikovanějším“. Státní úředníci je v oblibě neměli. Okresního hejtmana Jana Černého čekalo složité vyjednávání mezi zájmy státu, českou stranou ovládající samosprávné orgány a hospodářsky významnými skupinami německých a židovských podnikatelů. Opět projevil rozhodnost, ale i diplomatický takt a schopnost vcítění do smýšlení jednotlivých aktérů četných jednání. Za své rozhodování byl chválen a uznáván v tiskovinách jednotlivých

*Hrob Jana Černého v Mařaticích
(zdroj: Wikipedie)*

politických stran a spolků německých i českých. Při jeho odchodu v roce 1912 byla oceňována jeho korektnost a osobní angažovanost ve věcech občanských i samosprávných. Měl i vynikající vztahy s předními představiteli města. Velký úspěch v Prostějově jej vynesl do funkce vysokého úředníka zemské správy celé Moravy, šéfa prezidiální kanceláře v Brně.

Vznik republiky

Po vypuknutí první světové války zůstal v úřadě a nemusel na frontu. Při vzniku republiky 28. října 1918, a v Brně pak o den později, se stal neočekávaně úředníkem, který pře-

bral moravské zemské místodržitelství, a tím i politickou správu na Moravě. Opět byl vybrán pro svoje kvality úředníka, a přesto nebyl vnímán jako typický reprezentant bývalého systému. Jednání se zemským místodržitelem baronem Karlem Heinoldem bylo obtížné. Mimo jiné mu vadilo, že jeho funkci má převzít pouze místodržitelský rada. Ministr vnitra ve Vídni proto ještě rychle jmenoval Jana Černého dodatečně (2. listopadu 1918) dvorním radou, aby mohla být úředně předána správa Moravy.

Předsedou vlády i prezidentem Moravy

Dne 18. dubna 1920 se v Československu konaly první volby do poslanecké sněmovny Národního shromáždění. Vítězem byla Československá strana sociálně demokratická a její předseda Vlastimil Tusar se stal předsedou vlády. Ve vítězné straně socialistů ale vznikla vážná krize, kdy přibývalo členů sympatizujících s ruským bolševismem – budoucí členové nové strany komunistů. Předseda vlády Tusar, po domluvě s prezidentem Masarykem, podal demisi 14. září 1920 a novým předsedou vlády byl již druhý den, 15. září, jmenován v Praze neznámý Jan Černý. Jeho hlavním cílem a úkolem bylo stabilizovat stát. Stabilita byla narušena bolševickým vlivem Moskvy, a tak nový premiér nepřehlížel různé násilné projevy levicových extrémistů v Praze, na Kladně, v Mosťě, na Brněnsku i v jiných částech republiky. Představitelům krajní levice jasně řekl: „Musí být zaveden pořádek, zákonu zjednan průchod, a to se

udělá všemi prostředky..." Ve státě se situace opravdu zklidnila.

Ve funkci předsedy této vlády skončil Jan Černý v září 1921. Znovu se do tohoto úřadu na sedm měsíců vrátil 18. března 1926, kdy předsedal druhé úřednické vládě. Byl i ministrem vnitra v letech 1920–1922, 1926–1929, 1932–1934 a v roce 1938. Souběžně s tím zůstal stále v čele správy na Moravě: v letech 1918–1920 jako správce zemské politické správy, 1920–1928 jako prezident moravskoslezské zemské politické správy a 1928–1939 jako moravskoslezský zemský prezident. Při pobytu v Praze jej v čele moravské správy zastupoval viceprezident Bedřich Remeš. S příchodem Němců, na vlastní žádost, odchází z úřadu prezidenta na jaře 1939.

Msta komunistů

Po roce 1945 se stal pro komunisty, postupně přebírající vládu, nepohodlnou osobou. Jeho synové raději odešli do exilu. Byl mu zabaven zámeček ve Strílkách po synovi Zdeňkovi i jeho vila v Brně na Wurmově ulici. Byl mu přidělen zchátralý byt v pavlačovém domě v Brně, kde opatroval svoji ženu do roku 1951, kdy zemřela. Úřady ho poté donutily vystěhovat se do rodného Uherského Ostrohu. Žil v podnájmu v rodném domku, ale ani ten mu již nepatřil. A stále byl komunistickým režimem sledován. Mnohými rodáky-stoupenci tehdejší rudé moci byl zavržen, ale obyčejní řadoví křesťané jej vzali mezi sebe. Pravidelně kolem desáté dopoledne se prošel s hůlkou v ruce podél řeky Moravy. Každou neděli a svátky navštěvoval chrám Páně sv. Ondřeje, kde tiše seděl,

modlil se a vzpomínal. Nejvíce jej trápila ne ztráta majetku a pohodlí, ale to, že již nikdy neuvidí své syny a jejich potomky.

Dr. Jan Černý, první prezident Země moravskoslezské, zemřel 10. dubna 1959. Ale ani po smrti mu komunisté nedali pokoj. Aby se z jeho pohřbu nestala demonstrace proti režimu, nechali jej pohřbit o den dříve, než bylo oznámeno. Na jeho hrobě v Uherském Hradišti – Mařaticích je na malém kamenném pomníku vyryt jednoduchý nápis „Jan Černý, zemský prezident“ a data narození a úmrtí (4. 3. 1874 – 10. 4. 1959).

Připomenutí výročí

Chtěl jsem připomenout člověka spravedlivého, který pro Moravu a celou naši republiku mnoho vykonal. Svoji práci bral opravdu jako službu druhým. Žil a působil i v Prostějově a na jaře roku 2024 si připomeneme 150 let od narození a 65 let od úmrtí tohoto muže.

Pramen: PERNES, Jiří. Moravští zemští prezidenti. Brno: Moravské zemské muzeum, 2016. ISBN 798-80-7028-471-1.

Jan Jankův (1964, Prostějov)

Výtvarník a umělecký sklář. Svými články a přednáškami popularizuje nejen umělecké sklářství a výtvarné umění, ale také neznámou a zapomenutou historii Prostějovska, Moravy i celé České republiky.

Má setkání s Jiřím Wolkerem

Václav Hruška

Zanedlouho si prostějovská kulturní veřejnost připomene sté výročí úmrtí Jiřího Wolkerera. Básníka, který se významně podílel na formaci celé české umělecké avantgardy dvacátých let minulého století, a tím i na kvalitě budoucího umění a kulturního života.

Byl jsem vyzván zavzpomínat na má setkání s Jiřím Wolkerem. A i když jsem osobně upřednostňoval jiné autory i proudy české literatury, kupodivu jsem se, někdy nahodile, leckdy málem osudově, s Wolkerem potkával. Asi někdy před sedmdesáti léty na sokolské či školní besídce mi zamotala hlavu malá přednášečka, která zaníceně recitovala historku o milionáři, který ukradl slunce, a i když v té době jsme leccos slyšali o milionářích, nemohl jsem pochopit fakt krádeže něčeho tak velikého, vzdáleného a horkého. To jsem o Wolkerovi slyšel poprvé. Ale z toho jsem brzy vyrostl.

Po létech jsem v literárněhistorickém semináři na fakultě vytočil pana docenta, když jsem v referátu označil proletářskou poezii za slepou uličku české avantgardy. Ale i to jsem přežil.

Pak, jsa zaměstnán v jednom ústavu, sdílel jsem kancelář s čelnou teoretičkou divadla poezie a byl jsem skoro denně konfrontován s častými a halasnými návštěvami jiných odborníků téhož i přednesu poezie. Debaty byly vedeny hlavně přes přípravu různých ročníků Wolkerových Prostějovů. Většinou byly

hovory zajímavé i podnětné, leč leckdy jsem prchal s přáním „m é n ě W o l k e r a“.

Když jsem se po létech přiznal do Prostějova, byl jsem rád, že v Muzeu Prostějovska zrovna hledali kurátora literárních sbírek. A měl jsem možnost do detailu poznat myšlení, vývoj, styky a zejména osobnost Jiřího Wolkerera, mohl jsem skutečně ocenit originalitu jeho tvorby, byť předčasně ukončené. A samozřejmě i to, co vnímání Jiřího Wolkerera po celé dvacáté století ovlivňovalo, leckdy negativně, z různých příčin.

A tak si myslím, že, až čas smyje onen dobový, často ideologický balast, zůstane básníkovy tvorba očištěna a v plné síle. A věřím, že nebude už potřeba volat „v í c e č i m é n ě W o l k e r a“, že i dál bude nacházet své čtenáře a že si zachová své místo v historii české literatury. Je škoda, že smrt přerušila něco, co bylo stále na začátku. Asi bychom se dočkali leccého překvapivého. Co naplat!

Václav Hruška
(1946, Písek)

Po studiích na píseckém gymnáziu a pražské Filozofické fakultě UK (obor estetika) působil v Divadelním ústavu v Praze, od počátku 80. let jako literární historik v Muzeu Prostějovska, kde v letech 1991–2008 zastával úlohu ředitele.

Jiříček, můj prostějovský hrdina

Jiří Peňás

*Socha Jiřího Wolkeru u Prioru
(foto Wikipedie, Michal Maňas)*

Jiří Wolker byl můj dětský hrdina, bílý krasavec z mramoru, který stojí u Prioru v tom odhodlaném postoji, čímž se mělo nespíš ilustrovat, že „miloval svět a za spravedlnost jeho šel se bit...“

Chodil jsem jako malý kolem té sochy, která se mi hrozně líbila a zároveň mě děsila, neboť jsem už věděl, že ani ten postoj ho nezachránil před předčasnou smrtí. Tak jsem chodil po tom prostějovském korzu,

většinou jsem lízal proslulou prostějovskou zmrzlinu, a byl jsem tím vždy znovu zasažen, ale i pozdvížen, hrdý na svého rodáka, jenž se jmenoval jako já, tedy Jiříček, Jirka, Jura. To už jsem ovšem do Prostějova jezdil jen na prázdniny, ale tím víc jsem to asi prožíval.

Mám pocit, že tehdy, před těmi řekněme padesáti lety, tam stále žila jeho silná památka. Wolker byl přitom už padesát let mrtvý (umřel ještě o dva roky mladší než Mácha, o rok než Václav Hrabě, mladší byl jen Jiří Orten), ale měl jsem dojem, že se o něm často mluvilo, jako by ho lidé znali osobně. Aspoň se mi tak zdálo. Znali, nikoli asi osobně, ale jistě od vidění básnickovy rodiče, jeho matku, která přežila svého syna snad o padesát let, přičemž se z madame Wolkerové stala matka proletářského básníka, o kterém se ovšem v Prostějově vědělo, že to byl pěkný fláma a floutek, který si uhnal tuberkulózu neřestným životem mezi bohémy v Praze. Ale myslím, že se na to hledělo se sympatiemi, neboť byl to přece jen slavný rodák, chloubka města, rozkošný Jiříček Wolkerů, který umřel dosti mlád na to, aby si to stačil s místními rozházet...

A myslím, že právě i proto byl ctěn a milován a že se dalo sáhnout ještě na něco jako wolkerovský kult. Moje máma uměla recitovat mnoho jeho básní, dělala to ráda a hodně se do toho pokládala, a ve mně ještě teď zní ta plynulá elegance jeho veršů a jejího hlasu. Host do domu a Těžkou

*Mladý Jiří Wolker
(zdroj: SOKA Prostějov)*

hodinu měli moji prarodiče v pěkném vydání v knihovně, která nebyla nijak velká, ale Wolker tam musel být.

Mně se hrozně líbila jeho tvář, ty ušlechtilé rysy hollywoodského hrdiny, takový moravský James Dean s vlajícími vlasy (to mi došlo samozřejmě až později), prostě fešák s rozhalenou košilí a knížkou v ruce, jak je na té soše; nebo ta chlapecká hlava na jeho rodném domě na náměstí, na pěkném měšťanském domě se zelenohnědou střechou, která mi připomínala hadí kůži. Nebo obraz v prostějovském muzeu, kde v jeho naaranžovaném pokoji s piánem a vši útulností buržoazního stavu visel namalovaný chlapec Jiří jako mladý anglický lord, trochu jako Oscar Wilde, snad s pivoňkou v klopě. To jsem si zase trochu myslel, že jsem to já.

Vždy, když jsme šli s babičkou na hřbitov, což bylo aspoň tak jednou týdně, pokaždé jsme se zastavili u jeho hrobu, kde jsem jako školák četl ten epitaf, že dřív, než mohl srdce k boji vytasit, zemřel mlád – dvacet čtyři let. A znovu a znovu mě to ranilo a byl jsem smutný a zamlklý.

Nedávno jsem tam zase zašel – a jako by to bylo pořád stejné.

Jiří Peňás (1966, Prostějov)

Absolvent Filozofické fakulty UK v Praze (obor český jazyk a historie). Novinář, literární kritik, historik a spisovatel. Od roku 2016 působí jako redaktor v týdeníku Echo24, předtím pracoval v časopisech Týden a Respekt, v Lidových novinách a MF Dnes. Autor zatím čtyř dílů originálních cestopisných esejů pod společným názvem Výpravy.

Kovářka a Hložek

Jana Hrušková

Kovářka nekovala koně ani její manžel nebyl kovář. Tedy byl, ale Kovář. My jsme ho brali jenom jako jakýsi přívazek osobnosti velmi vážené a důležité, neboť v našem odlehklém koutě města vlastnila obchůdek. „Skoč ke Kovářce!“ provázelo všechny děti z přilehlých ulic od okamžiku, kdy dosáhly na pult, aby tam položily lísteček se seznamem požadovaného zboží a příslušný obolus. Trochu jsme ji obdivovali a trochu se jí báli, neboť to byla žena rázná a přísná a přes ty seznámky a nákupy našich maminek měla téměř všechny domácnosti dokonale přečtené. Občasné nedostatky v informacích doplňovala přísně položenými dotazy nám dětem a žádné se neodvážilo neodpovědět. Takže jsme souhlasně kývaly hlavičkami na dotaz, zda je už zase u nás ta tetička, co pije tolik kafe, a jestli tím pádem bude chtít babička na sobotu taky zamluvit víc chleba.

Se zásobováním to bylo v padesátých letech přesně takové, jak se už mnohokrát psalo a říkalo. Pro nás z toho například vyplývalo, že v sobotu kupovaný chléb se musel objednat a mnohdy i zaplatit nejpozději při čtvrtčním nákupu a v sobotu cestou ze školy vyzvednout. Kovářka v sobotu zavírala ve dvě hodiny, ale běda, když jsem se třeba rozhodla, že napřed půjdu domů, protože jsem měla důležitou debatu s kamarádkami Erikou nebo Věrou, a pro chleba zajdu až potom. Jelikož Kovářka přesně věděla, kdy nám končí vyučování, odmrštila moje blekotané výmluvy ostrým poučením: „Pro chleba

rovnó ze škole! Jdeš okolo, na práci nic nemáš, já vás vidím lítat po parečku, pak přijdete na poslední chvíli, já musím ještě sklízet zboží a taky chcu mět sobotu.“ Dlouhou dobu po takovém projevu jsem pak skutečně pádila pro chleba „rovnó ze škole“.

Asi každý má to svoje „když jsem byla malá, to či ono bylo lepší“. Samozřejmě. A i kdyby nebylo, vzpomínky jsou vzpomínky. Takže nikdy potom už neměl chleba tak vypečenou popráskanou patku, ještě teplou a pomoučenou, jako tehdy. Nekousněte si! Ale až za druhým modřínem v parečku, protože tam už Kovářka z okénka za pultem nedohlédla. Pokud mě chtěl donutit zakousnout se dřív, běda! „Neohlodávej to, kdo to bude jest, když na to slintáš!“ Později pro mě byla hračka pochopit v krásné literatuře, co je to hlas-mráz. Nás děti fascinovalo také to, že bydlela rovnou za krámem a do bytu šla po malých schůdcích ze skladu. Mně osobně se to jevilo jako neskutečná možnost sestoupit kdykoliv

*Koláž Pavla Kachlíře –
Vůně obchůdku „u Kovářky“
(zdroj: Freepik)*

do voňavého ráje zavináčů, „mydýlek“, buráků, cucavých fialek a energií a žrát a žrát.

Bydlení za kvelbem mělo svou výhodu i pro kupující veřejnost. Když vás v neděli, kdy v rozvíjejícím se socialismu mohl mít otevřeno jenom blázen nebo vykořisťovatel (a v tom druhém případě by jistě rychle zavřeli krám i vykořisťovatele), překvapila nečekaná návštěva a ve spíži umírala myš hladem, nic se nedělo. S bušícím srdcem, ale současně s pocitem vlastní důležitosti jsem vstoupila do šeré chodby a zazvonila, Kovářka se vždycky zatvářila otráveně i vstřícně, jak to dokázala dohromady, nevím, ale dokázala. Potom zmizela

v hlubinách bytu, a když se vynořila s požadovaným zbožím, nastala pro mě nejkrušnější chvílka. Měla jsem z domova přísně zakázáno brát nazpět drobné. Dnes už je mi jasné, že to byla tichá dohoda a taxa za to nedělní obsloužení zákazníka, ale věta „maminka říkala, že mi máte vrátit jenom celé“ mě ještě dlouho strašila snad i ve snu. Možná i proto jsem později nikdy nedokázala dát „dýško“ v restauraci či u kadeřníka bez pocitu studu a blížící se mdloby. Kovářka ovšem už měla ty „celé“ nachystané a moje trápení bylo pro kočku, ale povídejte to blbečkovi! S náznakem úsměvu mi nařídila, abych řekla mamince, že děkuje, a už jsem mohla vyfičet na svobodu.

Nároží Barákovy ulice a náměstí Odboje, zřejmě 40. léta (zdroj: SOKa Prostějov)

Dům, kde měla Kovářka obchod, byl zajímavý tím, že do čelní stěny se zakusoval lichoběžníkový krytý vstup, námi odjakživa jmenovaný „koridórek“. Na pravé straně koridórku byl vchod do Kovářčina krámu, vlevo měl řeznictví Emil Hloušek. A protože jsme na Hané, na Hlouška byste se nedoptali, ale k „Hlůžkovi“ chodila nakupovat celá čtvrt. Nejasně si pamatuji, že byl velký a červený a že se tam také vyskytovala jeho manželka, ale to není podstatné. Pro mě bylo řeznictví v popředí zájmu jen v pátek odpoledne. Maso se dodávalo jen ve velmi omezeném množství a před jeho zakoupením bylo nutné vystát neodmyslitelnou frontu. Rodinné zásobování bylo v mém a Eričině případě záležitostí babiček, u Věry to musela zvládnout zaměstnaná maminka. Z práce přicházela kolem půl třetí a stoupnout si v tuto dobu do fronty už bylo celkem zbytečné. Naše babičky zase byly špatné na nohy a nevydržely dlouho stát. Což v praxi znamenalo, že v pátek hned po obědě jsme běžely k Hlůžkovi a nahlásily se ve vznikající frontě. Zajímavé je, že ty tak zvané frontové bojovnice nevyžadovaly, abychom stály na místě. Musely jsme vědět, po kom jdeme na řadu, a pak nám bylo dovoleno hrát si poblíž krámu, což bylo prima, protože takovýchto „zástupců“ se tam pravidelně sešlo nejméně deset, a to už pak hra stála za to. Ani dospělí ostatně nestáli v sevřeném šiku. Ženy posedávaly na podezdívce plotu, na rybářských skládacích židličkách, pletly, háčkovaly, povídaly, dva tři muži stáli opodál a něco důležitého řešili. V létě celkem selanka, ale zimní fronty jsem nenáviděla. Pár minut před otevřením obchodu se fronta zformovala, a to už byl s hraním konec, ale za chvílku stejně přišla babička a zaujala mnou „vystáté“ místo.

S ostatními dětmi jsme se předháněli, kdo přijde stát frontu dřív, a mnohokrát jsem dohlžívala oběd málem na ulici, jen abych pak pyšně babičce předala druhé či třetí místo. První nikdy, to měla paní, která bydlela v domě a nevím od kolika hodin vykukovala z okna, aby, když se přiblížil někdo, kdo vypadal, že jde do fronty, vyběhla, ohlásila, že je první, a vrátila se klidně domů uklízet, obědvat či co, a nikdo si nedovolil jí to právo prvního upřít. Malá tragédie vznikla, když Věra uchytila jedno z prvních míst a už byla na řadě, ale její zchvácená maminka byla teprve někde na cestě domů. Dnes mi připadá neskutečná ta pseudodisciplína, s níž všichni nechávali Věru couvat o místo dál, dokud maminka nepřišla. Nikdo neřekl „máš smůlu, buďto si nakup, nebo běž na konec“. Asi už byli tak zmasírování nastupujícím socialismem, a navíc se jistě mnohá z žen občas ocitla ve stejné situaci. Prostě to tak fungovalo, Věra couvala a já s Erikou jsme vyhlížely za koleje, až jsme konečně mohly zahulákat „už de!“ a všem se ulevilo. Nedělní řízky pro Věrinu rodinu byly zachráněny.

K Hlůžkovi chodila samozřejmě i teta Nina, jak jinak. Ale moje babička nebyla ráda, když šly se sestrou spolu, protože si moc potpěla na to, že je všemi vážená distingovaná dáma, což bylo srdečně fuk Nině, která hned před obchodem rozbalila balíček s příslušně tučnou uzeninou, nejraději „ramínkem“, a začala jeho obsah likvidovat hned na místě. „Přece to vydržíš domů,“ rozčilovala se babička, „na ulici hltá jenom pes!“ „Já to jenom ochutnávám,“ bránila se Nina a nacpala si do pusy další porci. Končilo to vždycky stejně. Před domem odhodila Nina do popelnice mastný

papír, babička ji ujistila, že to bylo naposledy, co si nechala udělat takovou ostudu před lidmi, a šla si domů postěžovat na tu nemožnou Andulu. Teta Božka, babiččina druhá sestra, která, pokud to vůbec bylo možné, byla ještě distingovanější než babička, prožívala totéž. Nicméně za pár dnů, když vyšly z domu, ozvalo se za nimi:

„Dete k Hlůžkovi? Já du taky!“ A peklo obou dam se opakovalo.

Hlouškův obchod po čase zavřeli a potom se proměnil ve skladiště bývalého Kovářčina krámků. V tom se sice prodává dodnes, ale už to není jediná prodejna na tomto konci města a už to tam vůbec nevoní jako tehdy.

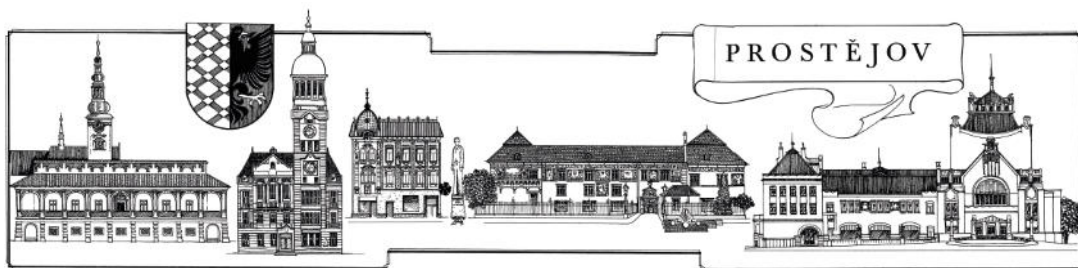
Z autorčiny knihy povídek Mé moáry, napsané a podomácku vydané „pro nejbližší“ v roce 2010; upraveno.

Obchody, jak už je neznáme (foto z výstavy Koloniál pana Bajzy, převzato z internetu)

Jana Hrušková (1948, Prostějov)

„Od malička jsem se díky rodičům pohybovala v oblasti kultury, hlavně divadla. A především Divadla Hanácké obce, kde táta působil jako jednatel a inspicient a maminka jako herečka a později režisérka. S divadlem jsem přestala, když jsem nastoupila do Kulturního klubu DUHA a koníček se začal překrývat s povoláním. Už v hodně dospělém věku mě kamarádky přemluvily, abych zapsala naše společné zážitky. Vznikly povídky o všem možném – o dětství, rodině, rodném městě a jeho svérázných postavičkách... Píšu dodnes a pořád mě to baví.“

REDAKČNÍ RADA

*Jan Jankůj
Marek Moudrý
Lenka Sehnalová
Oldřich Václavík
Kristina Veselá*

kontaktní e-mail: radkyprovas@gmail.com

*Časopis Řádky PRO vás vyšel díky příspěvku Nadačního
fonde sportu, kultury a vzdělávání Prostějov a veřejné
finanční podpoře Komise pro kulturu Statutárního města
Prostějov.*

Autorka kresby na této straně: Alice Komárková

Sazba a grafická úprava: Pavel Kachlír

Vytištěno firmou Copy Point, Netušilova 1619/9, Prostějov

e-mail: obchod@copypoint.cz, tel.: +420 774 815 248

Počet výtisků: 400 kusů

Autorem fotografií na obálce je amatérský fotograf Lubomír Čížek (1957). Věnuje se především fotografování krajiny a krajinných celků. Fotografováním se zabývá od mládí, kdy začínal s analogovým fotoaparátem a vyvoláváním černobílých filmů. V současnosti plně využívá digitální tvorbu fotografií.